

Univerzita Karlova v Praze
Pedagogická fakulta

Katedra speciální pedagogiky

**PŘÍSTUP K PROJEVŮM RIZIKOVÉHO
CHOVÁNÍ
U KLIENTŮ ŠKOLSKÝCH ZAŘÍZENÍ
ÚSTAVNÍ VÝCHOVY**

Autor: Kamila Fichtlová

Vedoucí práce: Mgr. Klára Laurenčíková

Ohučov, únor 2011

**THE APPROACH TO RISKY BEHAVIOUR SHOWS OF
CLIENTS IN INSTITUTIONAL EDUCATIONAL
FACILITIES**

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně
s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

V Ohučově dne

.....

Vlastnoruční podpis

Děkuji vedoucí mé bakalářské práce paní Mgr. Kláře
Laurenčíkové za odborné vedení, laskavost, cenné rady a
připomínky, které mi při zpracování bakalářské práce poskytla.

ANOTACE

Ve své bakalářské práci se budu zabývat problematikou řešení problémů rizikového chování dětí a mládeže ve vybraných školských zařízeních ústavní péče – v dětském domově, dětském domově se školou, výchovném ústavu a diagnostickém ústavu.

V teoretické části budu popisovat jednotlivé formy rizikového jednání, stručnou charakteristiku jednotlivých školských zařízení ústavní péče a možnosti a způsoby řešení projevů rizikového chování u dětí a mládeže ve výše zmíněných zařízeních.

V praktické části budu provádět šetření mezi pedagogickými pracovníky jednotlivých zařízení pomocí dotazníku s cílem se dozvědět, jakými možnostmi řešení projevů rizikového chování svých svěřenců disponují, zda je považují za dostatečné či nikoli a jaké změny by případně navrhovali.

Klíčová slova:

Dětský domov, diagnostický ústav, výchovný ústav, dětský domov se školou, výchovná opatření, kázeňské prostředky, odměna a trest, rodina, ústavní výchova, rizikové projevy chování, patologické závislosti, kriminalita, agresivita, šikana, lhaní

ANNOTATION

In my bachelor's thesis I focused on the topic of the treatment of children and youth risk behavior problems in representative educational establishments for institutional care – a children's home, a children's home with school, a reformatory and a diagnostic centre.

The theoretical part contains descriptions of various forms of risk behavior, brief characteristics of different educational establishments for institutional care and possibilities and methods for the treatment of risk behavior in these establishments.

In the practical part I made a research among pedagogical staff in each establishment with the use of a questionnaire. The aim was to find which possibilities in the treatment of risk behavior problems they have, if they consider them to be sufficient or not, and if they suggest any changes and which.

Key words:

Children's home, diagnostic centre, reformatory, children's home with school, educational measures, disciplinary tools, reward and punishment, family, institutional care for children, demonstrations of risk behavior, pathological addictions, juvenile delinquency, aggressiveness, truancy, falsehood

Obsah

ÚVOD A CÍL	9
1. RODINA	11
1.1 Rodina	11
1.2 Funkce rodiny	13
1.3 Funkčnost rodiny	11
2. ÚSTAVNÍ VÝCHOVA	15
2.1 Systém ústavní výchovy v ČR	15
2.2 Náhradní výchovná péče	16
2.3 Právní zakotvení	17
3. VYBRANÉ RIZIKOVÉ PROJEVY CHOVÁNÍ	18
3.1 Patologické závislosti	19
3.1.1 Závislost na alkoholu	19
3.1.2 Tabakismus	21
3.1.3 Závislost na hracích automatech	22
3.1.4 Poruchy příjmu potravy	24
3.2 Kriminalita, delikvence, vandalismus	25
3.3 Agresivita	27
3.3.1 Agresivita ze strany vrstevníků	28
3.3.2 Šikana	29
3.4 Záškoláctví, útěky	31
3.5 Lhaní	31
4. KÁZEŇSKÉ PROSTŘEDKY	33
4.1 Příklad	33
4.2 Slovo	34
4.3 Napomenutí	35
4.4 Výstraha	35
4.5 Odměna a trest	35
5. OPATŘENÍ VE VÝCHOVĚ	39

6. DIAGNOSTICKÝ ÚSTAV	41
6.1 DDÚ Plzeň	41
6.1.1 Historie	41
6.1.2 Současnost – transformace	42
6.2 Opatření ve výchově	43
7. DĚTSKÝ DOMOV	46
7.1 DD Staňkov	46
7.1.1 Historie	46
7.1.2 Současnost	47
7.2 Opatření ve výchově	47
8. DĚTSKÝ DOMOV SE ŠKOLOU A VÝCHOVNÝ ÚSTAV	49
8.1 DDŠ A VÚ Hostouň	49
8.1.1 Historie	49
8.1.2 Současnost	50
8.2 Opatření ve výchově	51
9. ŠETŘENÍ	55
9.1 Cíl šetření a stanovení předpokladů	55
9.2 Vyhodnocení šetření	56
9.3 Ověření předpokladů	67
ZÁVĚR	69
POUŽITÁ LITERATURA	72
INTERNETOVÉ A DALŠÍ ZDROJE	74
PŘÍLOHY	75

ÚVOD A CÍL

V současné době se velmi často setkáváme u dětí a mládeže s tzv. rizikovými projevy chování (dříve sociálně patologické jevy). Dochází k většímu nárůstu nebo se jen o těchto jevech více mluví? Podle statistik, zejména policejních, k nárůstu dochází a současně s velkým rozmachem médií se o těchto jevech dozvídáme častěji než v minulosti.

Na tomto nárůstu mají bezpochyby velký podíl společenské a ekonomické změny po roce 1989, kdy došlo k přenastavení hodnotového systému, společnost se částečně odklonila od etických a morálních hodnot k hodnotám materiálním. Náhlá „volnost“ po totalitním režimu vzbudila v mnohých lidech mylný dojem, že je vše dovoleno, každý si může dělat, co chce a nemusí se řídit danými normami a zákony. Takovéto chování mnohých dospělých je velmi rizikové zejména pro děti a dospívající mládež. V dětském věku dochází k utváření morálky a vytváření hodnotového žebříčku a jak je známo, v tomto věku se děti učí především nápodobou. Pokud je tedy dítě ovlivňováno „špatnými“ příklady, nelze se divit, že později se u něj může projevit právě některá z forem rizikového chování.

Ve své práci se budu věnovat rizikovým projevům dětí, které neměly to štěstí vyrůstat ve své rodině a byly z nějakého důvodu svěřeny do ústavní výchovy. Již dlouho se vedou polemiky o výchově dětí v dětských domovech či jiných typech zařízení. Nic není černé nebo bílé, a tak ani dětský domov není jen dobrý či špatný. Po materiální stránce dětem v dětském domově nic nechybí. Naopak. Mají věci, které by ve své původní rodině třeba nikdy neměly. Zásadní problém je ale citová deprivace, která bývá spojována především s dětmi v ústavní péči. Často se dítě nestává deprivovaným až v dětském domově, ve většině případů již dítě přichází do ústavní péče deprimované již ze své původní rodiny. Deprivační zkušenost může být příčinou poruch ve vývoji osobnosti, což se může projevovat především ve vztahu k jiným lidem, ale také k sobě samému. Důsledkem bývá nejistota v oblasti sebehodnocení, dítě může mít v pozdějším věku sníženou sebedůvěru, pochybuje o sobě, cítí se nevýznamné či méně hodnotné. Také trpí nedůvěrou k jiným lidem a často s nimi nedokážou navázat uspokojivé stabilní vztahy, což jej negativně ovlivňuje po celý další život, jak píše Vágnerová (2008).

Problémem spojeným s ústavní péčí se stává i oblast rizikových projevů chování, jako je šikana, kouření, alkohol atd. Ve statistikách a v médiích se dozvídáme o delikventním chování dětí a mládeže v ústavní výchově či po jejím skončení. Veřejnost pak často nabývá dojmu, že „dítě z ústavu = kriminálník“. Tato rovnice samozřejmě neplatí a na celý problém je nutné nahlížet v širším kontextu. Je důležité se zamyslet nad tím, jaké děti jsou do institucionální péče zařazovány. Můžeme je rozdělit do několika skupin.

Zanedbatelné procento jsou děti, které jsou osamělé, neboli sirotci. Druhou skupinu tvoří děti ohrožené, tedy ty, které pocházejí ze sociálně slabé rodiny, kde je jejich výchova ve zvýšené míře ohrožena sociálně patologickými jevy. Do třetí skupiny řadíme děti rizikové, tedy již s nějakými výchovnými problémy, jako je záškoláctví, závislostní chování aj. a konečně do čtvrté skupiny řadíme děti a mládež, která má již zkušenosti s delikventním či kriminálním chováním. Bohužel se neustále zvyšuje počet dětí, které mají diagnostikovanou psychiatrickou poruchu, dědičnou dispozici k asociálnímu chování a také neurologické poškození mozku.

Do institucionální péče tedy bývají často zařazeny děti již s patologickým vývojem, který spolu s citovou deprivací a nízkým sebehodnocením dítěte může ve zvýšené míře přispívat ke vzniku rizikového chování. Tento patologický vývoj se v prostředí ústavní péče **může** podařit zcela zastavit, nebo alespoň zbrzdit. Slovo „může“ jsem zvýraznila záměrně. K tomu, aby k zastavení patologického vývoje došlo, a pokud možno se již více v budoucím životě neopakovalo, je zapotřebí dvou důležitých podmínek. Jednou z nich je existence následující péče pro mládež, která opouští některý z typů ústavních zařízení z důvodu zletilosti. Zde mohu z vlastní praxe konstatovat, že v České republice tato následná péče téměř neexistuje. Druhou podmínkou k tomu, aby se mohl patologický vývoj dítěte zastavit, jsou zákonné možnosti, opatření či způsoby, jak předcházet a hlavně řešit rizikové projevy chování, kterými pracovníci v zařízeních ústavní péče disponují.

Cílem mé bakalářské práce je tedy zmapování rizikových projevů chování, možností jejich řešení a zjištění, zda uvedené možnosti jsou dostačující z pohledu pedagogických pracovníků v rámci zařízení ústavní péče.

1. RODINA

„Rodina je jednou z nevyhnutelných podmínek štěstí.“

L. N. Tolstoj

1.1 RODINA

Rodina bývá, či měla by být, základní životní jistotou dítěte. Je to jako pomyslná startovací čára, na které dítě začíná svůj život. Rodina má nejdůležitější úlohu v procesu socializace. Rodina poskytuje základní vzorce chování, pomáhá utvářet představy dítěte o sobě samém. Hlavní úkol rodičů je pak připravit dítě na bezproblémové fungování ve společnosti, mezi ostatními lidmi.

Jedním z důležitých dokumentů, který se týká rodiny, je Koncepce národní rodinné politiky, ve které se uvádí že: *„...bez fungující rodiny, realizující své základní sociální funkce, je ohrožena samotná existence dané společnosti. Jinými slovy řečeno: bez soudržné rodiny nebude soudržná společnost a lidé budou méně spokojeni se svým životem...“* (MPSV [on-line], 2010)

Základní právní normou, která upravuje rodinné vztahy, je zákon o rodině č. 94/1963 Sb., za důležité považují (mimo jiných) následující paragrafy:

§ 18:

„Muž a žena mají v manželství stejná práva a stejné povinnosti. Jsou povinni žít spolu, být si věrni, vzájemně respektovat svoji důstojnost, pomáhat si, společně pečovat o děti a vytvářet zdravé rodinné prostředí.“

§ 31:

*„ (1) Rodičovská zodpovědnost je souhrn práv a povinností
a) při péči o nezletilé dítě, zahrnující zejména péči o jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj“*

1.2 FUNKCE RODINY

Podle Dunovského (1999) je rodina nejdůležitější z hlediska společenské mikrostruktury, která provází člověka nebo se ho alespoň ve všech fázích jeho života nějak dotýká.

Rodinu je tedy možno chápat „jako malou primární společenskou skupinu, založenou na svazku muže a ženy, na pokrevním vztahu rodičů a dětí či vztahu jej substituujícím (osvojení), na společné domácnosti, jejíž členové plní společensky určené a uznávané role vyplývající ze soužití, a na souhrnu funkcí, jež podmiňují existenci tohoto společenství a dávají mu vlastní význam ve vztahu k jedincům i k celé společnosti.“ (Dunovský, 1999, str. 91).

Funkce rodiny Dunovský (1999) charakterizuje jako:

- biologicko-reprodukční, která má za úkol zabezpečit pokračování života početím a narozením nového člověka; nejde o to jen dítě přivést na svět, ale také zabezpečit mu potřebné podmínky důležité pro život a pro jeho další vývoj
- ekonomicko-zabezpečovací, která se netýká pouze oblasti materiální, ale také sociální a duševní oblasti; jejím úkolem je poskytovat jejím členům životní jistoty
- emocionální, která se stává jednou z důležitých podmínek a současně následkem společenské existence; je potřebná stejnou měrou pro dospělé tak i pro děti
- socializačně-výchovná, která spočívá v zájmu o dítě, v péči o ně, v jeho výchově, v porozumění jeho potřebám a požadavkům; tato funkce má za úkol prosazovat nejlepší zájem dítěte, ochraňovat jej před nepříznivými situacemi a učit je, aby bylo samo schopno nepříznivým situacím čelit a také je překonávat

Matoušek, Pazlarová (2010) ale uvádějí, že tyto funkce rodiny se tenčí, některé z nich postupně slábnou, i když nezmizí úplně. Za současné funkce rodiny považuje především:

- výchovu dětí
- vztahovou podporu dospělých jedinců
- ekonomickou podporu všech členů

„V obou prvních funkcích patrně nebude rodina zastupitelná nikdy. Od starověku až do současnosti bylo podniknuto mnoho pokusů vychovávat děti v jiném než v rodinném prostředí, tyto pokusy ukázaly nenahraditelnost rodiny“. (Matoušek, Pazlarová, 2010, str. 14)

O důležitosti rodiny píše již Komenský, který upozorňuje na důležitost mateřské

péče, která je pro děti do 6 let nezbytná k jejich optimálnímu vývoji. Významem rodiny se zabýval též Masaryk, který vyslovil myšlenku „...*jací jsou rodiče, matka i otec, jaký mají poměr k sobě a k svému okolí, to má největší vliv na dítě. Prosím vás, když takové děcko doma pozoruje nesoulad a hádky rodičů, hrubost, neúctu, nepravdivost, jak může z něho, nepřemůže-li to násilím, být slušný člověk? Ono se říká, čím hrneček navře, tím páchne. To platí i o rodině.*“ (Rheiwaldová, 1992, str. 9)

V současné době se hovoří o tzv. „krizi rodiny“. Nemalý podíl na tom má již zmíněná změna poměrů po roce 1989, kdy došlo k oslabování funkčnosti a role rodiny, které, jak je uvedeno v dokumentu MPSV „Koncepce národní rodinné politiky“, způsobilo na jednu stranu mnoho „protirodinných“ tlaků (tlak médií, tlak na konzumní orientaci a flexibilní a disponibilní pracovní sílu) a rizik nových, jako je chudoba a nezaměstnanost. Na straně druhé dochází k postupným změnám v rozdělení rolí muže a ženy v rodině, zejména dochází k oslabení role muže jako živitele a otce. Příčin tohoto neuspokojivého stavu je samozřejmě celá řada a tak je nutná komplexní a účinná politika, která bude podporovat rodinu ve všech jejích funkcích. Měla by vycházet z přesvědčení, že péče o děti a jejich výchova není jen soukromou záležitostí rodiny, ale i významným prvkem úspěšného rozvoje společnosti.

1.3 FUNKČNOST RODINY

Rodinu Helus (2007) hodnotí podle její funkčnosti.:

- rodina funkční – je zde zajištěn dobrý vývoj dítěte, svým dětem zajišťuje kvalitní socializační podmínky
- rodina dysfunkční – je chápána jako rodina s vážnějšími poruchami funkcí, které rodinu bezprostředně ohrožují nebo poškozují a rodina již není schopna problémy řešit vlastními silami, „*vyvstává zde nutnost zásahů vnějších institucí, rodiny sama se ale nedokáže vždycky řídit jejich radami, nechápe učiněná opatření. Příkladem mohou být rodiny zatížené alkoholismem...*“ (Helus, 2007, str. 152)
- rodina afunkční – poruchy jsou již tak velkého rázu, že rodina přestává plnit svůj základní úkol a dítě často ohrožuje v samotné existenci; hledat nápravu v rodině samotné již není možné a je tedy nutné hledat řešení mimo tuto rodinu; zpravidla se tak děje rozhodnutím soudu a umístěním dítěte mimo rodinu

- funkční rodina s přechodnými, více či méně závažnými problémy – rodina dokáže problémy sama vyřešit a také se díky nim pozitivně rozvíjí a upevňuje; mezi tyto problémy může patřit např. špatné bytové poměry, zásahy prarodičů do života rodiny, potíže s dítětem (v době dospívání nebo v důsledku nemoci); těchto rodin je většina
- rodina problémová – „...zde už nejde jen o to, že rodina má problémy, ale že je zproblematizováno plnění jejích funkcí. Členové rodiny čelí krizi a hrozbě rozpadu, vyvíjejí úsilí dát věci do pořádku, když jejich síly nestačí, hledají pomoc, která je ale účinná jenom dočasně.“ (Helus, 2007, str. 152)

Termín „problémová rodina“ se v odborné literatuře uvádí ještě poměrně často, v současné době se ale od tohoto ustupuje, neboť je pro samotnou rodinu značně stigmatizující. Mnohem lépe ji vystihuje termín např. „rodina s potřebou podpory“ či „rodina se zvláštními potřebami“.

A právě výše uvedená „krize rodiny“ souvisí s nárůstem rodin dysfunkčních a afunkčních, kdy řešením již narostlých problémů bývá umístění dítěte mimo rodinu. Vždy by ale tomuto „poslednímu“ řešení měla předcházet včasná práce s rodinou v terénu. Umístění dítěte mimo rodinu by mělo být opravdu až řešením v případech, které ohrožují dítě na zdraví či dokonce životě. Těživá finanční situace a např. problémy s bydlením by v žádném případě neměly být důvodem k umístění dítěte do ústavní péče, jak tomu bohužel v mnoho případech bývá.

Kapitulu o rodině jsem na začátek zařadila proto, abych osvětlila, proč se vlastně děti dostávají do zařízení ústavní péče. Bývá to tedy proto, že rodina není schopna zvládat buď některou, nebo všechny základní funkce týkající se výchovy dětí. Z toho pramení celá řada problémů, které se později mohou projevit právě v rizikovém chování. Pokud dítě nemá spolehlivý a stabilní vztah s matkou, či jinou blízkou osobou, bývá důsledkem zvýšená nejistota a nedostatečná sebedůvěra. Dítě z „nefungující“ rodiny může trpět zvýšenými obavami, strachem. Může být stigmatizováno tím, že pochází z tzv. „problémové“ rodiny a může na něj být nahlíženo též jako na „problémového“. Dítě se tomu může bránit např. agresí, útekami, závislostním chováním apod.

2. ÚSTAVNÍ VÝCHOVA

„Má-li se dítě vyvíjet po duševní a charakterové stránce ve zdravou a společnosti užitečnou bytost, musí vyrůstat v prostředí stálém, citově příznivém, vřelém a přijímajícím.“

Zdeněk Matějček

Můžeme říci, že v podstatě každý člověk u nás začíná svůj život krátkodobým pobytem v ústavní péči, a to jako novorozenec v porodnici. Naštěstí pro většinu z nás je tento první pobyt zároveň pobytem posledním. Někteří však to štěstí nemají a pobyt v porodnici je často teprve začátkem celé řady ústavních pobytů, které nemusí skončit ani v dospělosti. Z porodnice se „nechtěné“ dítě dostává do kojeneckého ústavu, poté do dětského domova. Řada dětí se potýká s výchovnými problémy a tak může putovat přes diagnostický ústav do ústavu výchovného. Někteří po dovršení plnoletosti skončí třeba v domově pro osoby se zdravotním postižením, azylovém domě či dokonce ve věznici.

Dítě se do ústavní péče dostává tehdy, pokud rodina z některého důvodu v péči o ně naprosto selhává a nedostane se jí včasné pomoci odborníků, a pokud není možné zvolit osvojení či pěstounskou péči. Skladba dětí v ústavní péči se mění. Původně byly například dětské domovy zřízeny pro děti, které osiřely. V současné době ale v těchto zařízeních přibývá dětí nechtěných, s postižením, dědičně zatížených, romských, dětí starších a také dětí, které pocházejí z rodin tzv. sociálně patologických.

2.1 SYSTÉM ÚSTAVNÍ VÝCHOVY V ČR

V České republice je systém ústavní výchovy rozdělen pod tři rezorty, a to Ministerstva školství, Ministerstva zdravotnictví a Ministerstva práce a sociálních věcí.

Forem ústavních zařízení je tedy celá řada, nás však zajímají ty, které se věnují náhradní výchovné péči, jejímž zřizovatelem je MŠMT.

2.2 NÁHRADNÍ VÝCHOVNÁ PÉČE

Co se vlastně rozumí pod pojmem náhradní výchovná péče či náhradní výchova? Podle zákona 109/2002 Sb. se náhradní výchovnou péčí rozumí „poskytování výchovy, vzdělávání a plného přímého zaopatření dětem a mladistvým ve školských zařízeních a speciálních školských zařízeních při výkonu ústavní výchovy, ochranné výchovy, předběžného opatření a při poskytování služeb preventivní výchovné péče“. Do těchto

zařízení jsou umístovány děti a mladiství na základě ochranného výchovného opatření či předběžného opatření uloženého soudem ve věku zpravidla od tří do osmnácti let, popř. do ukončení přípravy na povolání, nebo po nařízení soudu o prodloužení ochranného výchovného opatření do devatenácti let. Náhradní výchovná péče se uskutečňuje prostřednictvím speciálně pedagogických činností a jiných činností školských služeb za účelem zabezpečení zdárného psychického a fyzického rozvoje dětí a mladistvých a pro jejich všestrannou přípravu na samostatný život ve společnosti.

2.3 PRÁVNÍ ZAKOTVENÍ

Právní úprava ústavní výchovy vykonávané ve školských zařízeních je ukotvena v zákoně č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

Podle §2 tohoto zákona mezi tato školská zařízení patří:

- a) diagnostický ústav
- b) dětský domov
- c) dětský domov se školou
- d) výchovný ústav

Všechny tyto typy školských zařízení zabezpečují specifické úkoly, které jsou upraveny zákonem, a které jsou do určité míry rozdílné. Společně však poskytují péči dětem, kterou by jinak zabezpečovali rodiče. Dětem zde umístěným je zajištěno plné přímé zaopatření, což znamená, že zařízení poskytuje stravování, ubytování, ošacení, úhradu nezbytně nutných nákladů na vzdělávání, úhradu nákladů na zdravotní péči, léky, zdravotnické pomůcky, jež nejsou hrazeny ze zdravotního pojištění a také náklady na dopravu dítěte do školy. Dále má dítě nárok na kapesné, osobní dary, učební potřeby a pomůcky a také na věcnou pomoc při ukončení ústavní výchovy z důvodu nabytí zletilosti.

3. RIZIKOVÉ PROJEVY CHOVÁNÍ (dříve sociálně patologické jevy)

*„Některé děti se chovají tak, jako kdyby neměly rodiče.
To proto, že někteří rodiče se chovají tak, jako
kdyby neměli děti.“*

A. L. Nikolajevič

„Sociálně patologickým jevem se obecně rozumí takové chování jedince, které je charakteristické především nezdravým životním stylem, nedodržováním nebo porušováním sociálních norem, zákonů, předpisů a etických hodnot, chování a jednání, které vede k poškození zdraví jedince, prostředí, ve kterém žije a pracuje, a ve svém důsledku pak k individuálním, skupinovým či celospolečenským poruchám a deformacím.“ (Pokorný, Telcová, Tomko, 2003, str. 9)

S rizikovými projevy chování se dnes u mladých lidí můžeme setkat takřka na každém kroku. Počínaje cigaretou a konče delikvencí. Co vše tedy pojem rizikové chování zahrnuje? Podle metodického pokynu MŠMT sem patří zejména:

- záškoláctví
- šikana, násilí
- divácké násilí
- kriminalita, vandalismus, delikvence
- závislost na politickém a náboženském extremismu
- rasismus, xenofobie
- užívání návykových látek (tabák, alkohol, omamné a psychotropní látky)
- onemocnění HIV/AIDS a dalšími nemocemi šířícími se krevní cestou
- poruchy příjmu potravy
- netolismus (virtuální drogy) gambling (patologické hráčství)

Podrobněji se budu zabývat tím rizikovým chováním, které se často vyskytuje v zařízeních ústavní péče.

3.1 PATOLOGICKÉ ZÁVISLOSTI

Můžeme říci, že v současné době je závislostní chování součástí životního stylu zvláště dětí a mladistvých a mladých dospělých. Riziko závislostí je v tom, že závislým se člověk může v podstatě stát na čemkoli. V minulosti se o závislosti hovořilo především v souvislosti s alkoholem a drogami, nyní je škála závislostí velmi rozmanitá. Lidé jsou závislí na jídle, hubnutí, na počítači, na mobilním telefonu, na televizi, na pracovní činnosti atd.

Nejrozšířenější závislost dominující u dětí a mladistvých, je dle Mühlpachra (2008) závislost na tabáku a alkoholu, dále pak závislost na hracích automatech a v současné době také závislost na počítači či mobilním telefonu.

Co může být příčinou závislostního chování? Řadíme sem rizikové faktory na úrovni jedince (např. zvýšená citlivost a zranitelnost, poruchy sebevědomí a sebehodnocení), dále faktory na úrovni vrstevníků (např. příslušnost k partě). A především rizika vyplývající přímo z rodiny, např. pokud se v rodině objevuje některá z forem závislostního chování a s tím spojená dostupnost alkoholu či jiných drog, pokud rodiče nemají na dítě dostatek času, či pokud rodiče dítě podceňují, nebo naopak mají na dítě nepřiměřeně velké nároky atd. (Fischer, Škoda, 2009)

3.1.1 ZÁVISLOST NA ALKOHOLU

„Alkohol je jednoduchá chemická látka, která snadno proniká k různým orgánům, včetně mozku.... Alkohol je droga s tisíciletou tradicí, droga, která je přehlížena, podceňována, schvalována. Společnost akceptuje alkohol, společenské cítění je proalkoholní. Konzumace alkoholu je zabudována do většiny lidských rituálů, které provází člověka od narození po smrt. Odmítnutí konzumace alkoholu vzbuzuje pozornost a neadekvátní reakce. Člověk, který odmítá konzumaci alkoholu, je považován za patologického. Právě rituály spojené s konzumací alkoholu mají svou vysokou nebezpečnost pro oslovení mládeže a dětí. Alkohol, podobně jako tabák, je průchozí drogou. Znamená to, že část dětí z nich přechází k látkám nebezpečnějším.“ (Mühlpachr, 2008, str. 81)

Podle internetového zdroje alkohol nepříznivě zasahuje do přeměny látek v organismu. Požitý alkohol mění činnost CNS, zhoršuje schopnost myšlení, orientace,

psychomotorickou koordinaci, soudnost a schopnost správného úsudku a také kontrolu chování. Alkohol též může zvyšovat agresivitu jednání. (www.alkoholismus.wz.cz [online], 2010)

Obecně nepříznivě působí na trávicí soustavu, kde dochází ke změnám na žaludeční a střevní sliznici, k poruchám trávení, nechutenství. Často se objevují vředové choroby, zejména jaterní cirhózy. Bývá porušena i sliznice jícnu a dvanácterníku, bývá narušena činnost ledvin. Vlivem alkoholu dochází i ke změnám na srdci, kdy může docházet k zánětu srdečního svalu. Velmi častá bývá též skleróza cév.

Pro děti a mládež je alkohol velmi škodlivý nejen pro zdravotní problémy, kdy vážně poškozuje dosud nezralé orgány, ale velké riziko je v tom, že dítě se může stát na alkoholu závislé za relativně velmi krátkou dobu. U dětí také může dojít k otravě, a to již po velmi malém množství, neboť vyvíjející se organismus nedokáže alkohol z těla odbourávat. Je tedy velmi důležité děti před zneužíváním alkoholu chránit, což upravuje zákon č. 379/2005 Sb., ve kterém je uveden zákaz prodeje alkoholických nápojů dětem mladším 18 let. (Marádová, 2006)

Riziko vzniku závislosti zvyšují některé faktory, jako například neuspořádané rodinné poměry, ve kterých dítě vyrůstá. Pokud je v rodině alkohol schvalován, zneužíván, pokud je rodina v nějakém směru dysfunkční, což může být způsobeno např. chudobou, nezaměstnaností, psychickým onemocněním, jsou děti velmi ohroženou skupinou s možným vznikem závislosti již v relativně nízkém věku.

Zdeněk a Petr, 14 a 16 let, nařízena ústavní výchova

Při samostatné odpolední vycházce do města se oba chlapci opili natolik, že jim musela být zavolána rychlá záchranná služba a mladší z chlapců musel být hospitalizován v nemocnici pro podezření z otravy alkoholem, který jim opatřil starší „kamarád“. Jako opatření ve výchově jim bylo sníženo kapesné a omezení osobního volna na 15 minut denně a zákaz večerních vycházek na dobu jednoho měsíce. Po skončení tohoto opatření Petr přišel z osobního volna opět v podnapilém stavu.

Martina, 13 let, nařízena ústavní výchova

Martina je umístěna v dětském domově v místě svého trvalého bydliště, pouze kousek od bytu svých rodičů, kteří jsou oba alkoholici. Návštěvy rodičů zakázány nemá,

a tak byla puštěna s matkou ve večerních hodinách na „pálení čarodějnic“. V domluvenou hodinu se nevrátila, přišla o hodinu později pod vlivem alkoholu, což se nestalo poprvé. Sankce – dle vnitřního řádu vycházejícího ze zákona 109/2002 jí bylo stanoveno minimální kapesné a omezeno osobní volno po dobu 14 dní.

Jak oba tyto případy dokazují, výchovná opatření v podobě omezení kapesného a osobního volna jsou nedostačující a problém rizikového chování většinou nevyřeší. Je důležité u dětí posilovat sebevědomí, naučit je „umění říkat ne“, např. formou nácviku potřebných dovedností při hře nebo pomocí různých terapií (např. dramaterapie) či zážitkových programů. Důležitou součástí jsou samozřejmě i preventivní programy. Významnou pomocí při řešení takovýchto rizikových projevů chování spatřuji i v pohovoru s psychologem, který by měl následovat ihned po „přestupku“ dítěte. Praxe je však taková, že k psychologovi je nutné dítě objednat, což trvá i dva měsíce. K řešení rizikových projevů chování by velmi napomohla těsnější a rychlejší spolupráce s odborníky.

3.1.2 TABAKISMUS

Kouření neboli tabakismus patří v současné době k jedné z nejrozšířenější formě závislosti.

„Tabák patří mezi návykové drogy, jeho účinky se neprojevují tak rychle a dramaticky, vzhledem k rozšířenosti kouření jsou citelné. Tabákový kouř obsahuje řadu škodlivin, dehet, kysličník uhelnatý, formaldehyd, arsenid, kyanid. Nešpor (2005) konstatuje, že z velkého množství chemikálií v tabákovém kouři je návyková pouze jedna – nikotin.“ (Mühlpachr, 2008, str. 87)

Dlouhodobé kouření cigaret těžce poškozuje lidské zdraví. Způsobuje řadu potíží, např. dýchacích – vlivem dráždivých látek u kuřáků vzniká chronický kašel, časté jsou chronické záněty průdušek. Kouření způsobuje rakovinu plic. Dále srdeční potíže – kuřáci jsou ve větší míře ohroženi např. angínou pectoris, rovněž úmrtí na infarkt je u kuřáků častější než u nekuřáků.

Velmi nebezpečné je kouření těhotných žen, kdy může dojít k těžkému poškození plodu, k předčasným porodům dětí s nízkou porodní váhou.

Kouření dětí a mládeže je jedním z nejzhubnějších návyků vůbec. Účinek nikotinu na vyvíjející se organismus má mnohem drastičtější následky než u člověka dospělého. (www.odvykani-koureni.cz [on-line], 2010)

„Ve školní populaci je kouření ve srovnání s alkoholem ještě výraznějším hromadným jevem. Cigaretu si prosazuje postavení symbolu mužnosti a dospělosti. Kouření je spojeno s prospěchem, jak konstatuje Heller (1996). Čím horší prospěch, tím více a častěji jsou kouřeny cigarety.“ (Mühlpachr, 2008, str. 88)

Mladí lidé začínají kouřit z různých důvodů. Někteří proto, že si přejí vypadat nezávisle, jiní proto, že kouří jejich přátelé a oni sami nechtějí před nimi vypadat trapně. Někteří si berou za vzor kouřící populární osoby, jako jsou herci, zpěváci apod. A velkým „vzorem“ pro kouření mladých lidí bývají samozřejmě rodiče. Ve většině případů neexistuje pouze jedna příčina, ale naopak o souhrnu několika rizikových činitelů, mezi které patří:

- osobnost člověka, např. jsem snadno ovlivnitelný jinými lidmi
- prostředí, tlačí na mě vrstevníci; každý den vidím kouřící rodiče aj.
- vlastní cigarety, např. po zakouření se mi uleví od stresu

Kouření je jeden z problémů, který se řeší v prostředí ústavní výchovy poměrně často. Řada dětí s tímto „nešvarem“ přichází již z domova a je velmi těžké, ba přímo nemožné je tomu odnaučit. Považuji za nutné dodat, že kouření se neprojevuje ve zvýšené míře pouze v zařízeních ústavní péče, ale u dětí a mládeže všeobecně. Dítě, či dospívající si může cigaretou zvyšovat sebevědomí. Cigaretu mu může pomoci k uvolnění od stresu. Nebo může pouze sloužit k zahnání nudy.

Martina, 12 let, nařízena ústavní výchova

Martina, již zmiňovaná ve spojitosti s opilostí, je též kuřačka. Kouří od svých 11 let a cigarety získává, mimo jiné, od rodičů. Co se týče výchovných opatření, bylo jí opakovaně sníženo kapesné a omezeno osobní volno. V tomto případě je to neúčinné. Zde je opět na místě vše, jak jsem již uvedla v souvislosti s alkoholem.

3.1.3 ZÁVISLOST NA HRACÍCH AUTOMATECH

„Hru jako kladně hodnocenou formu využívání volného času zná lidstvo od nepaměti. Pozitiva různých her spočívají v odbourávání agrese, pomáhají v navazování

nových sociálních kontaktů, přináší duševní odlehčení a relaxaci. Se změnou sociálně ekonomických poměrů a v souladu s expanzivním nástupem nové techniky se změnila i forma těchto her a vzrůstá počet lidí na hře závislých. Roste kriminalita páchaná v souvislosti s hazardními hrami... Primární nebezpečí hrozí i dětem, jež se věnují nadměrně zábavním automatům, které představují videohry, počítačové hry. Hrozí reálné nebezpečí, že namísto upevňování interpersonálních vztahů u nich převáží komunikace s počítačem. Podstatou patologického hráčství je hra – hraní – činnost pro zábavu a osvěžení. Hra je nejpřirozenější projev činnosti. Je to základní aktivita života... Ve chvíli, kdy rozhodnutí o tom, zda a kdy se bude klient věnovat hře, přestane záviset na jeho svobodném rozhodnutí a stane se neodbytným a neovladatelným nutkáním, vnitřním imperativem, zákonitě dochází ke zvratu a zásadní proměně vztahu hra kontra hráč. Hra ztrácí většinu svých pozitivních atributů a funkcí. Svým vývojem je gamblerství blízké drogové závislosti.“ (Mühlpachr, 2008, str. 89)

V prostředí ústavní výchovy se závislost na hracích automatech téměř nevyskytuje. Velkou roli v tom zřejmě hraje značná finanční náročnost. Poměrně novou formou závislosti je ale tzv. netomanie, neboli závislost na internetu. Mezi mládeží (a nejen mládeží) je tato závislost v současné době velmi rozšířena. V prostředí ústavní výchovy ale v menší míře, neboť zde je pro děti možnost „surfování a chatování“ omezena celkem přísnými pravidly a neustálým dohledem.

Větším problémem je ale závislost vztahující se k hraní počítačových her. Vykazuje mnoho společných znaků jako výše uvedená závislost na hracích automatech. Ačkoli je v dětském domově mnoho zájmových kroužků, od sportovních přes hudební či výtvarné, některé děti mají pramalý zájem a bývá nesnadné je motivovat k jiné činnosti než je hra na počítači. U menších dětí to jde snáze než s těmi většími. Velmi často se u dětí setkávám s tím, že je „nic nebaví“, nic je nezajímá, vyjma právě hry na počítači.

„V oblasti sociální dochází k tomu, že počítač se stává pro mnoho lidí náhražkou vzájemné interakce a komunikace...Velmi nebezpečné je to hlavně u dětí, které se v určitém věku musí naučit komunikovat s vnějším světem. Počítač dětem neumožňuje získat odpovídající sociální dovednosti.“ (Mühlpachr, 2008, st. 95)

3.1.4 PORUCHY PŘÍJMU POTRAVY

Mezi závislostní chování můžeme zařadit též poruchy příjmu potravy, neboť se zde jedná o závislost na jídle, která se podobá závislosti na alkoholu či jiných drogách.

Jídlo může sloužit k řešení citových problémů, „zejména v období dospívání, kdy dochází k řadě hormonálních změn, které ovlivňují chuť k jídlu, přeměnu živin v organismu a částečně (dočasně) i tělesnou hmotnost“. (Marádová, 2006, str. 18)

V této době se může také výrazně měnit vztah k vlastnímu tělu a nespokojenost se sebou samým je právě často příčina příjmu poruch potravy. „Pro postiženého přestává být jídlo jednou ze součástí života, ale stává se jeho hlavní náplní. Myšlenky na jídlo, tělesnou hmotnost a dietu jsou důležitější než všechno ostatní...Poruchami příjmu potravy trpí v daleko větší míře dívky a mladé ženy než muži.“ (Marádová, 2006, str. 19). Mezi tento druh závislosti řadíme mentální anorexii a bulimii.

MENTÁLNÍ ANOREXIE

Při mentální anorexii člověk drží tak přísnou dietu, že nakonec může vážit méně než 85% své normální tělesné hmotnosti. Podle Marádové (2006) si takový člověk nepřipadá nikdy dost štíhlý. Žádná hmotnost není dost nízká, dochází ke stálému zmenšování porcí jídla, což může v konečném stádiu vést až ke smrti vyhladověním.

BULIMIE

Na rozdíl od anorexie znamená bulimie záchvaty přejídání. Člověk ve velmi krátké době sní velké množství jídla, kterého se ale snaží vzápětí zbavit buď vyzvracením, nebo užíváním projímadla. Bulimie nemusí mít velký vliv na tělesnou hmotnost, a proto bývá obtížnější ji rozpoznat. „Bulimičky si myslí, že zvracení jednoduše zruší účinek jídla, aniž by po něm zůstaly nějaké stopy. Časté zvracení však vystavuje organismus zvýšené námaze, přičemž důsledky dlouhodobého hladovění se projevují především v onemocnění jater a u dospívajících v poruchách růstu a menstruačního cyklu. Vyvolávání zvracení způsobuje bolesti v krku, onemocnění jícnu. Zvyšuje se kazivost zubů (vlivem kyselin ve zvracích).“ (Marádová, 2006, str. 19)

Osobně jsem se ve své praxi s anorexií ani bulimií nesešla. Myslím, že v zařízeních ústavní výchovy jsou děti pod větší kontrolou, co se jídla týče, a tak by tyto

problémy měly být včas odhaleny. Příčinami poruch příjmu potravy, stejně tak jako dalších forem závislostního chování může být např. narušené sebepojetí nebo sebehodnocení. Dítě, či spíše dospívající si takto může kompenzovat např. pocity méněcennosti. Příčinou poruch příjmu potravy může být strach, deprese, zklamání, nuda, ale také současný „ideál štíhlosti“, který je prezentován v médiích.

3.2 KRIMINALITA, DELIKVENCE, VANDALISMUS

„Kriminalita se během minulých desetiletí stala masovým sociálním jevem.“

(Mühlpachr, 2008, str. 130)

„Statistiky trestných činů dokumentují nárůst trestné činnosti, a to jak trestných činů spáchaných na dětech, tak trestných činů spáchaných dětmi. V České republice je možné sledovat od roku 1991 nárůst zejména u trestných činů vraždy dítěte, trestných činů ohrožování mravní výchovy mládeže, trestného činu týrání svěřené osoby a trestného činu zanedbávání povinné výživy. Naopak pro děti, ale především mladistvé, jako pachatele trestné činnosti je charakteristický trias:

- *dysfunkční rodina*
- *nízké vzdělání, základní, často nedokončené*
- *trestní anamnéza*

Mezi mladistvými pachateli roste brutalita násilných činů, často dochází k usmrcování bezbranných starých lidí a dětí. V některých případech byl prokázán bezprostřední vliv násilí v televizi nebo filmu, kdy šlo vlastně o napodobení nebo vyzkoušení shlédnutého násilí. Mezi mladistvými pachateli klesá podíl psychotiků a naopak se zvyšuje podíl alkoholiků a sociopatů.“ (Fischer, Škoda, 2009, str. 73)

Jako delikvence označujeme všechny typy jednání, jež porušují sociální normy chráněné právními předpisy včetně přestupků. Delikvence je širším pojmem než kriminalita, neboť označuje činnost porušující nejen právní, ale i společenské, tedy širší normy. Takovéto jednání se vztahuje i na děti a mládež a ty se poté též stávají delikventy.

Kriminalita je pak množina všech trestných činů definovaných v zákoně a spáchaných kýmkoli, tedy i osobou, která ještě není trestně odpovědná. Kriminalita

mládeže zahrnuje jednání osob do věku 18 let, jehož důsledkem je překročení právních a společenských norem. Osoby ve věku 15-18 let se označují jako mladiství a jsou ze zákona trestně odpovědní s určitým omezením. Osoby mladší 15 let nejsou trestně odpovědné, ale pokud spáchá osoba ve věku 12-15 let trestný čin, za který by hrozil až výjimečný trest, soud mu může uložit ochrannou výchovu. (Pešatová, 2003)

Podle stupně závažnosti činu se hodnotí takové chování jako disociální, asociální a antisociální (Pešatová, 2003):

- disociální chování – takové chování, které se mírně vymyká běžným sociálním normám, řadíme sem například kázeňské přestupky ve škole, neposlušnost, vzdorovitost, negativismus, lži
- asociální chování – toto chování neodpovídá mravním normám společnosti, ale ještě nedosahuje úrovně ničení společenských hodnot, jak je tomu u chování antisociálního, můžeme se zařadit alkoholismus, záškoláctví, toxikomanie, útěky, tabakismus, demonstrativní sebepoškozování)
- antisociální chování – takové protispolečenské chování, které je již kriminálního charakteru, jako jsou krádeže, loupeže, vandalství, sexuální delikty, zabití, vraždy

Trestná činnost dětí a mladistvých se v mnohém liší od trestné činnosti dospělých. Je to dáno stupněm psychického a somatického vývoje, vlastnostmi, zkušenostmi a motivy pro páchaní trestné činnosti. Mládež trestný čin páchá častěji se skupinou vrstevníků a většinou pod vlivem momentální situace (motivace emotivní převládá nad rozumovou). Impulsem bývá často alkohol, případně jiná návyková látka, která zvyšuje agresivitu a nepřiměřené reakce. V partách se dítě či dospívající dopustí jednání, kterého by se bez „závadové skupiny“ zřejmě nedopustil. Platí to často o slabších jedincích, kteří si nedovolí spoluúčast odmítnout v obavě, že by přišli o přízeň vůdce skupiny a mohli by být z party vyloučeni. (Fischer, Škoda, 2009)

„U nejnarušenějších, kteří se opakovaně dopouštějí asociálního, či antisociálního jednání, bývá zjišťována výchovná zanedbanost. To podporuje názor, že děti se delikventy nerodí, nýbrž se mravně narušenými jedinci stávají a to zpravidla v důsledku nepříznivých životních, zejména pak výchovných podmínek. Základy závadové činnosti

jsou však pokládány již v rodinném prostředí...Neobyčejně významné je rozvržení vztahů v rodině, její životní styl a celková kulturní úroveň, které se promítají do způsobu výchovy dětí a hodnotové orientace jejich příslušníků.“ (Fischer, Škoda, 2009, str. 105)

„V současné době je vandalství považováno za deviantní či patologické jednání, které přerůstá v trestnou činnost. ... Tím, že u vandalismu nebývá většinou vůbec jasný materiální či psychologický zisk, který bezúčelné ničení věcí přináší, bývá zařazováno mezi tzv. nemotivované agrese. ...Vandalské jednání ve věku do 18 let představuje jednu z nejčtetnějších forem mladistvé delikvence.“ (Fischer, Škoda, 2009, str. 99)

Je znepokojující, že příčiny vandalství nejsou vždy docela jasné. Jedná se v mnoha případech o násilí bez zjevného užitku, o agresivitu pro samotnou agresi. Projevy vandalismu v mírnější formě jsou mladými lidmi přejímány od dospělých nápodobou., jak se uvádí v odborné literatuře. *„Rodiče, kteří se chovají neukázněně v přírodě, mají cynický či lhostejný vztah k tradičním hodnotám, se mohou lehce stát vzory hodnými následování.*“ (Fischer, Škoda, 2001, str. 100)

Právě výše uvedené poruchy poruch chování bývají jednou z mnoha příčin, které vedou k umístění dítěte do některého typu školských zařízení ústavní péče. V mnoha případech toto chování přetrvává i v ústavní péči. Zde se může v některých případech zcela napravit, někdy se však pouze zastaví a po odchodu dítěte ze zařízení opět propuká.

Václav, po skončení ústavní výchovy

Václav, nyní již 21letý. V ústavní výchově byl od narození až do svých 18 let. V dětském domově, i mimo něj se začal v období puberty dopouštět krádeží. Začal být též agresivní a sexuálně obtěžoval menší chlapce, objevilo se též užívání alkoholu a dalších drog. Byl převezen do diagnostického ústavu a později do výchovného ústavu. Po skončení ústavní výchovy se „vrátil“ ke svým biologickým rodičům, kteří o něj nejevili do té doby sebemenší zájem. Rizikové projevy chování se u něj objevují i po návratu do rodiny.

Na tomto případě je patrné, jak chybí následná péče o mladé dospělé, kteří musí opustit ústavní výchovu po dosažení zletilosti. Je paradoxem, že mnoho „dětí“ se vrací do své původní rodiny, která o ně po celá léta neměla sebemenší zájem. Vrací se

do rodiny, které nebyla nikdy poskytnuta pomoc a podpora a která není připravena na návrat „dítěte“, stejně tak jako „dítě“ není připravené vrátit se do své rodiny. Mnohdy pak začíná kolotoč kriminálního chování, drog, prostituce aj., jak jsem měla za dobu své praxe možnost poznat.

3.3 AGRESIVITA

„Lidské dítě se rodí do života poměrně chudě vybaveno vrozenými vzorci chování, o to více je vrozeně schopno adaptovat se na podmínky, v nichž po narození žije a učít se všemu, co pro svůj život potřebuje. Přirozenou primární skupinou je rodina a to, čemu se dítě naučí, je v podstatě určováno působením rodiny. Rodina uspokojuje biologické potřeby dítěte, poskytuje uspokojení základních psychických potřeb, především potřebu bezpečí a trvalého citového vztahu. Rodina poskytuje základní vzorce chování, působí na vytváření představy dítěte o sobě samém – na jeho sebepojetí a sebehodnocení.“
(Mühlpachr, 2008, str. 136)

Každý člověk si sebou na svět přináší určitou genetickou výbavu. Vrozené dispozice se mohou za určitých podmínek buď rozvinout, nebo také mohou vyhasnout. Agresivita se může vyvinout z agrese, která je člověku vlastní jako každému živočišnému druhu.

To, jestli se agresivita u jedince rozvine, ve značné míře závisí na prostředí, ve kterém vyrůstá. Pokud se v rodině vyskytuje hrubé násilí ve zvýšené míře, můžeme je považovat za predelikventní faktor. *„Tendence k agresivnímu chování nejsou podmíněny pouze biologicky. Rozvíjejí se také vlivem sociálních faktorů, zejména sociálním učením. K získání a rozvíjení vzorců agresivního chování může dojít v rámci působení rodiny...“* (Fischer, Škoda, 2009, str. 50)

3.3.1 AGRESIVITA ZE STRANY VRSTEVNÍKŮ

Agresivita ze strany vrstevníků závisí na složení sociální skupiny. *„Ve vrstevnických skupinách, zvláště v mladším školním věku, je interpersonální násilí vcelku běžným jevem, vzhledem k tomu, že děti ještě nedokážou řešit konflikty jinak. Někdy jsou rvačky výrazem určitého měření sil, které má v podstatě spíše sportovní než agresivní charakter.“* (Mühlpachr, 2008, str. 142)

3.3.2 ŠIKANA

Pokud se jedná o opakované a úmyslné agresivní jednání, můžeme hovořit o šikaně. V současné době dochází ke vzrůstajícímu počtu případů šikany, snižuje se věk agresorů, zvyšuje se brutalita a rafinovanost šikany. Můžeme se s ní setkat nejen ve škole, včetně školy mateřské, v dětských domovech, v diagnostických či výchovných ústavech, v armádě, v zaměstnání.

Výraz šikana pravděpodobně pochází z francouzštiny, kde „chicane“ znamená zlomyslné obtěžování, týrání, sužování, pronásledování.

Podstatou šikany je to, že agrese při šikanování není prostředkem k dosažení nějakého konkrétního cíle. Agrese je cílem jednání. Může se projevat jednak fyzickým násilím či jeho hrozbou, nebo také verbálními útoky. (Pokorný, Telcová, Tomko, 2003)

Podle Bendla (2003) jsou podstatné znaky šikany:

- nepoměr sil mezi agresorem a obětí
- skutečnost, že agrese je cílem jednání
- opakování agrese

Šikana je nebezpečná v tom, že je závažná a dlouhodobá. Oběť se s jejími následky může potýkat po celý svůj život. S následky nejen duševními, ale i tělesnými. Můžeme se setkat i s případy, kdy oběť již není schopna nátlak snášet a sahá k sebevraždě.

Následky si ovšem nese nejen oběť, ale i agresor. Často se pak stává členem sociálních skupin, které mají v dospělosti mnohem více konfliktů se zákonem než ostatní.

Další nebezpečí může být v tom, že dítě, které je obětí šikany se v období dospívání a dospělosti často samo stává agresorem a pachatelem násilí.

Obětí šikany se velmi často stávají jedinci, kteří jsou nějakým způsobem odlišní, mají nějaký handicap, mohou být tělesně slabí a neobratní při fyzickém střetnutí. Často se jedná o jedince, který může být plachý, bázlivý, s nižším sebehodnocením, s nižší úrovní sebekontroly a sebeovládání. Může mít nedostatek kamarádů, například pro svou introvertní povahu, může být neoblíbený v kolektivu. Dále se často obětí stává jedinec, který je nějakým způsobem odlišný, ať už s tělesným handicapem, vadou řeči, etnickou

příslušností, kulturní odlišností aj. „*Mýtus o oběti ve specifických rysech její osobnosti narušují případy, kdy se oběti stali přiměřeně vyvrálení, nekonfrontační, fyzicky zdatní jedinci.*“ (Pokorný, Telcová, Tomko, 2003, str. 51)

Naproti tomu agresor bývá většinou starší jedinec, který je fyzicky vyspělejší. Není to ale vždy pravidlem, někdy může právě nedostatek tělesné síly vyvažovat inteligence, která je spojená s krutostí a bezohledností. Bývá to často disharmonická osoba a v mnoha případech pochází z rodiny, kde se rodiče též dopouštějí násilí.

Proces šikany je charakterizován pomocí fází:

- I. fáze – ostrakizace – zárodečný stupeň šikanování: „*Jedná se o mírné, zpravidla psychické formy násilí, kdy se okrajový člen skupiny cítí špatně – je neoblíbený, nemilovaný a neuznávaný.*“ (Bendl, 2003, str. 30)
- II. fáze – zvýšení intenzity manipulace, výskyt fyzické agrese: „*V případě náročných situací, kdy stoupá ve skupině napětí, začnou ostrakizování žáci sloužit jako „ventil“ ... Jde o upevnění soudržnosti skupiny na účet obětního beránka.*“ (Bendl, 2003, str. 30)
- III. fáze – vytvoření jádra: „*Pokud se přitvrzeným manipulacím a mnohdy i počáteční fyzické agresi jednotlivců nepostaví pevná hráz, v tom případě se utvoří skupinka agresorů, tzv. úderné jádro. Tito šířitelé „viru“ už nikoli náhodně, nýbrž systematicky začnou spolupracovat a šikanovat nejvhodnější oběti, tj. nejslabší jedince ve skupině (Jedná se již o osvědčené objekty ostrakizování).*“ (Bendl, 2003, str. 31)
- IV. fáze – většina přijímá normy agresorů: pokud se ve skupině nenajde silná férová podskupina, činnost jádra agresorů bude pokračovat; normy tyranů jsou přijaty a stávají se většinou nepsaným zákonem. „*Za této situace nabývá neformální tlak ke konformitě obrovských rozměrů a málokdo se mu dokáže postavit.*“ (Bendl, 2003, str. 31); i do té doby hodní a bezproblémoví jedinci se mohou začít chovat krutě a podílet se na týrání oběti.
- V. fáze – totalita neboli dokonalá šikana: v tomto stádiu jsou normy agresorů přijaty nebo alespoň respektovány všemi; postupem času dochází i k narůstání a zdokonalování násilí; agresoři mohou ztrácet poslední zbytky zábran.

Šikana je v současné době jev velmi častý. Bohužel se nevyhýbá ani zařízením ústavní péče.

Martin, 13 let, nařízena ústavní výchova

U chlapce došlo k náhlé změně chování. Stal se posmutnělým a uzavřeným. Poté přiznal, že je pronásledován skupinou starších hochů (byli mezi nimi ale i mladší jedinci). Vyžadovali úsluhy, ponižovali jej, vysmívali se mu, hrozili násilím, nutili jej, aby jim nosil sladkosti ze svého. Ostatní ze strachu mlčeli.

Zde je nutné opět, jako v předešlých případech, posilovat sebevědomí dětí. Je důležité o šikaně (a dalších rizikových projevech chování) otevřeně mluvit. Neméně důležité je ze strany vychovatelů přijmout fakt, že k šikaně dochází i na jejich pracovišti.

3.4 ZÁŠKOLÁCTVÍ, ÚTĚKY

Záškoláctví znamená přestupek žáka či studenta, který úmyslně zanedbal návštěvu školy. Záškoláctví je pojímáno jako porušení řádu školy, ale ve skutečnosti toto provinění vyplývá ze školského zákona, který obsahuje ustanovení o povinné školní docházce.

Co se týče útěků, může to být podle Fischera a Škody (2007) jedna z variant obrany v zátěžové situaci.

Záškoláctví bývá jedním z častých důvodů právě k umístění dítěte do ústavní péče, což považuji za naprosto nevhodné. Zde by byla na místě opět včasná podpora a pomoc rodině, která se s takovýmto problémem potýká. Situaci by bylo možné řešit např. pomocí doprovodů dítěte do školy pověřeným sociálním pracovníkem.

3.5 LHANÍ

„Lhaní je ve skutečnosti způsob obranného mechanismu. Jedná se o únik z momentální, pro jedince nepříjemné situace. Ten ji nedokáže aktuálně řešit jiným způsobem. ...Abychom mohli lhaní označit za poruchu, je důležitá její frekvence a účel, který jedince ke lhaní vede.“ (Fischer, Škoda, 2007, str. 129)

Při lhaní se ale nepohlíží pouze na motivy, ale také na důsledky. Podle závažnosti důsledků lži ji můžeme zařadit mezi chování disociální, a to v případě, že jedinec si lží škodí pouze sám sobě. Pokud jedinec lží škodí druhému, považujeme ji za chování asociální. A může se projevit též jako chování antisociální, a to v případě, že lež druhému způsobí značnou újmu až škodu, jak uvádí Fischer a Škoda (2007). Lhaní nelze přehlížet, neboť může být signálem dalšího negativního vývoje osobnosti.

4. KÁZEŇSKÉ PROSTŘEDKY

„I když kázeň má pro mnohé lidi poněkud temný, nepříjemný nádech a lidé si ji často asociují s trestem, vězením, rákoskou, omezováním osobní svobody, faktem zůstává, že plní důležité funkce a je podmínkou nejen prosperity, ale i zdravého vývoje jedince a celé společnosti.“

Stanislav Bendl

Jak vyplývá z mého šetření, ve školských zařízeních ústavní výchovy se velmi často setkáváme s rizikovými projevy chování. Velmi často se jedná o zneužívání návykových látek, především tabáku a alkoholu, dále šikanu, lhaní, krádeže. Takovéto projevy chování řešíme běžnými kázeňskými prostředky, které jsou podle Bendla: příklad, slovo, zaměstnání, dozor, trest a odměna.

4.1 PŘÍKLAD

„Příklad je možno vymezit jako prostředek, pomocí kterého je lidem prezentováno chování ve smyslově vnímatelné či aspoň konkrétně představitelné podobě.“

(Bendl, 2004, str. 65)

Příkladem můžeme vyvolávat a upevňovat žádoucí chování dítěte pomocí názorných a přitažlivých vzorů chování. Příklad pomáhá dítěti orientovat se ve složitém světě, nabízí jim řešení konfliktních situací a problémů zasahujících snad do všech sfér lidského života. Příklad je založen na napodobovacím instinktu, který se u dítěte objevuje již v nejranějším věku.

Problémem tohoto kázeňského prostředku může být to, že síla příkladu může působit i v negativním směru, neboť napodobovací instinkt pudí dítě k napodobování slepě, bez výběru. Tuto skutečnost musíme mít na paměti především při výchově malých dětí, neboť malé dítě nevědomky a bezděčně napodobuje vše, co kolem sebe vidí a slyší a dospělý jen těžko může jejich chování korigovat výkladem, že se nemají chovat podle toho, co vidí a slyší. Je tedy důležité, aby se malé děti co nejvíce chránily před špatnými příklady. (Bendl, 2004)

Při příkladu by děti měly vidět jasnou příčinnou souvislost mezi určitým jednáním a jeho důsledky, to znamená, že dobré jednání vede k výsledkům dobrým, špatné k výsledkům špatným.

Tento kázeňský prostředek je v prostředí institucionální výchovy podle mého názoru trochu problematický. Pedagog se samozřejmě chová tak, aby byl dítěti „dobrým příkladem“. Míra úspěšnosti příkladu však souvisí také s věkem jedince. Čím mladší dítě, tím snadněji přebírá příklady dospělých. A prvním modelem chování dítěte bývá jeho matka následující dalšími členy rodiny. Dítě, které do prostředí např. dětského domova přichází v pozdějším věku, má modely chování naučené ve své původní rodině a bývají to velmi často příklady negativní, které se ne vždy podaří změnit.

4.2 SLOVO

Dalším z kázeňských prostředků je slovo. Rozumí se tím napomenutí, rozkaz, výstraha, přesvědčování, rada, nebo třeba poučení či prosba. Rozkazem chceme dítě přivést k určitému jednání.

„Tento kázeňský prostředek se uvádí do vztahu s kontrolou, když se hovoří o kladení požadavků a kontrole jejich plnění. Požadavky nestačí pouze vytyčovat, ale musí se také kontrolovat jejich plnění. Jestliže nedochází ke kontrole požadavků, dítě se jimi neřídí.“
(Bendl, 2004, str. 73)

Při vydávání rozkazů je třeba dbát na obezřetnost, neboť rozkazem často dítě upozorňujeme na něco, co ještě nezná a nechtěně jej můžeme motivovat k jeho porušení.

Jedním z klasických příkladů rozkazu je např. vnitřní řád zařízení. Jde v podstatě o stálá pravidla, která mají trvalou platnost a dítě dopředu ví, jak se má chovat.

Existuje polemika o účinnosti rozkazu. Jak dále Bendl (2004) uvádí, někteří pedagogové tvrdí, že efektivitu rozkazu zvyšuje, když má dítě povědomí o sankcích, které následují po neuposlechnutí rozkazu. Druzí tvrdí, že „zatajením“ sankce se účinnost rozkazu může také zvýšit. A to proto, že když netuší důsledky neuposlechnutí, může si představovat tvrdší sankce, což dítě může od neuposlechnutí odradit.

4.3 NAPOMENUTÍ

Napomenutí lze použít v případě, kdy se dítě provinilo proti pravidlům chování. Může mít všeobecný charakter, nebo se vztahovat na konkrétní případ. Přestože napominání patří do kázeňského prostředí „slovo“, může mít i jinou formu, např. pohledem, gestem, dotykem. (Bendl. 2004)

Napomenutí je mnohdy účinné, pokud jej provádíme v soukromí, mezi čtyřma očima. Vyhneme se tak ponížení dítěte před vrstevnickou skupinou. Už Leonardo da Vinci říkal: *„Chval přítele veřejně a kárej ho mezi čtyřma očima.“*

Někdy se napomenutí spojuje s upozorněním na sankce, které budou následovat, pokud nevhodné chování bude přetrvávat nebo se bude opakovat.

4.4 VÝSTRAHA

Výstraha je velmi blízká kázeňskému prostředí „napomenutí“. Výstraha může někdy přejít až do vyhrožování a zde si vychovatel musí uvědomit, že nemůže dítěti vyhrožovat něčím, co nemůže splnit. Protože nemůže-li své hrozbě dostat, ani jeho další výstrahy nebudou účinné. (Bendl, 2004)

4.5 ODMĚNA A TREST

*„Dobře potrestat může jen ten,
kdo má rád.“*

Zdeněk Matějček

Řešení projevů rizikového chování dětí je možné na základě nejběžnějších výchovných prostředků, kterými jsou podle Čápa a Mareše odměny a tresty.

„Význam odměn a trestů je ve výchově zřejmě stále týž od věků do věků. Jen v různých dobách a společnostech se jedno nebo druhé více nebo méně tak či onak zdůrazňuje, uplatňuje, hlásá a praktikuje.“ (Matějček, 1994, str. 7)

Co se rozumí pod pojmem odměna? Čáp a Mareš uvádějí, že *„odměna je takové působení (rodičů, vychovatelů, ale také sociální skupiny) spojené s určitým chováním či jednáním vychovávaného, které:*

1. vyjadřuje kladné společenské hodnocení tohoto chování nebo jednání;
2. přináší vychovávanému uspokojení některých jeho potřeb, libost, radost. (Čáp, Mareš, 2001, str. 253)

Mezi nejčastější odměny můžeme řadit:

- pochvala, úsměv, projev sympatie, kladné hodnocení
- dárek věcný nebo peněžní
- umožnění činností nebo zážitků, po kterých dítě silně touží: výlet, zajímavá společná činnost s dospělým apod.

Odměnou ale není to, co pro dítě jako odměnu vymyslíme, ale to, co dítě jako odměnu přijímá. Je to příjemný pocit uspokojení, který by si dítě rádo co nejdéle podrželo a který si přeje znovu opakovat. Odměnou je třeba posilovat to chování, které je vhodné a žádoucí.

Podobné je to i s trestem. Trest není pro dítě něco, co jsme si jako potrestání vymysleli, ale co dítě jako trest prožívá, tedy nepříjemný pocit, kterého by se chtělo co nejdříve zbavit a příště se mu vyhnout. (Kopřiva, 2008)

„Trest je starý jako výchova sama. Důvod jeho existence je nutno hledat v podstatě výchovy. Smyslem výchovy, jak praví Jan Patočka, je začlenění jedince do společnosti. Aby spolu lidé mohli žít, museli si od počátku existence lidské společnosti upravovat vztahy mezi sebou. Normy a jejich dodržování byly podmínkou přežití. Člověk, který svým porušováním norem ohrožoval život a bezpečnost skupiny, byl tvrdě sankcionován, přičemž posledním článkem „trestného řetězce“ bylo na počátku vývoje lidstva vyobcování, tj. vyhnání jedince z obce, které se prakticky rovnalo rozsudku smrti.“ (Bendl, 2004, str. 106)

Trest lze stručně vymezit jako nepříjemný následek zla, resp. neukázněného či nezákonného jednání. Trest má splňovat tři hlavní účely, kterými jsou odplata, odstrašení a náprava.

K trestům sahá vychovatel proto, aby přiměl dítě k zamyšlení nad svým činem, aby dal výstrahu ostatním dětem či aby si dítě mohlo uvědomit své chyby a příště je neopakovalo. Díky trestu by si děti měly uvědomit, jaké chování je nepřijatelné a co si smí a nesmí dovolit.

Za trest se považuje takové působení, spojené s určitým chováním či jednáním vychovávaného, které:

- vyjadřuje negativní společenské hodnocení tohoto chování nebo jednání;
 - přináší vychovávanému omezení některých jeho potřeb, nelibost, popř. frustraci
- (Čáp, Mareš, 2001, str. 253)

Mezi nejčastější tresty můžeme řadit:

- fyzické tresty
- psychické trestání (dospělý se zlobí, křičí, vyhrožuje, nemluví s dítětem apod.)
- potrestání zákazem oblíbené činnosti nebo donucení k neoblíbené činnosti

Tresty ve výchově však mají také svá rizika. Neexistují žádné správné či přiměřené tresty. Jakýkoliv trest je svou podstatou rizikem. Trestání může poškodit emoční, sociální i morální vývoj dítěte.

„Trestům často předcházejí výhružky – sdělení, že za určité chování bude následovat trest. Například zákaz nějaké oblíbené činnosti nebo naopak příkaz k vykonání nepříjemné činnosti. Skryté poselství výhružek je dvojitě:

Za první, že pokud dítě tu nepříjemnost snese, může se vlastně dál chovat tak, jak se chová...

Za druhé, že trestem bude nesprávné chování „zaplaceno“, vyrovnáno. Pokud je dítě ochotno přijmout další trest, může dělat opět, co chce – a tak pořád dokola.“ (Kopřiva, 2008, str. 125)

Máme tedy trestat či netrestat? Odpověď není jednoduchá, někdy k trestům přistoupit musíme, pak je ale důležité si uvědomit, že trest může být přijatelný tehdy, pokud *„se odsouzení týká mého konkrétního chování nebo činu, ne mé osoby. Nedošlo ke ztrátě sympatie, lásky, důvěry, pomoci dospělého ve vztahu k dítěti. Dospělý nepovažuje dítě za nenapravitelně špatné.“* (Čáp-Mareš, 2001, str. 257)

Důležitá je otázka srovnání účinku odměn a trestů. *„Výchova založená spíše na odměnách má lepší výsledky než výchova užívající převážně trestů... Účinky trestů lze jen obtížně předvídat. Stejný trest vede u jednoho dítěte k žádoucí nápravě, u druhého k poslušnosti jen navenek při skrytém nesouhlasu, třetí dítě reaguje negativisticky a*

ve zvýšené míře pokračuje v nežádoucím chování, čtvrté upadá do deprese, ztrácí kladné morální sebehodnocení... Trest má tedy různé účinky – v závislosti na předchozích zkušenostech dítěte, na jeho vlastnostech, na vztahu mezi dospělým a dítětem, na klimatu a situaci...“ (Čáp, Mareš, 2001, str. 253/254)

Ale ani odměny, ač jsou méně problematické, nemají účinek jednoznačný a jednoduchý. Při nadměrném užívání materiálních odměn si dítě může osvojit neadekvátní návyk, plní požadavky kvůli odměně.

Odměňovat a trestat dítě není nic jednoduchého ani v rodině, natož pak v ústavní péči. Dítě umístěné do některého ze zařízení si většinou od mala mnoho vytrpělo. Od nezájmu rodičů až po psychické či fyzické týrání. Už samo umístění dítěte mimo rodinu je pro něj velkým trestem.

5. OPATŘENÍ VE VÝCHOVĚ

Opatření ve výchově jsou ve všech uvedených typech zařízení stejná, všechny se musí řídit zákonem č. 109/2002 Sb., ve kterém je uvedeno:

- (1) *Při rozhodování o opatřeních ve výchově mají přednost opatření pozitivně motivující, pomoc směřující k nalezení příčiny porušení závažných povinností, pomoc a podpora dítěti k pozitivní změně, a narovnání před sankcemi.*
- (2) *Za snahu a výsledky při plnění povinností nebo za příkladný čin, může být dítěti*
 - a) *prominuto předchozí opatření podle odstavce 3*
 - b) *udělena věcná nebo finanční odměna*
 - c) *zvýšeno kapesné v rozsahu stanoveném tímto zákonem*
 - d) *povolena mimořádná návštěva kulturního zařízení, mimořádná vycházka, mimořádná návštěva nebo přiznána jiná osobní výhoda; dětem s uloženou ochrannou výchovou se mimořádné návštěvy a vycházky povolují pouze za podmínek stanovených v odstavci 4*
- (3) *Dítěti s uloženou ochrannou výchovou může být dále v případě dobrých výsledků při plnění povinností povolena samostatná vycházka mimo zařízení na dobu nejvýše 12 hodin, lze-li mít důvodně za to, že tím nebude ohrožen účel výkonu ochranné výchovy.*
- (4) *Za prokázané závažné porušení povinností vymezených tímto zákonem, pokud není možná dohoda o narovnání nebo o odčinění následků porušení povinností vhodným způsobem, mohou být dítěti výjimečně uloženy jako výchovná opatření tyto sankce:*
 - a) *odňata výhoda udělená podle odstavce 1*
 - b) *sníženo kapesné v rozsahu stanoveném tímto zákonem*
 - c) *s nařízenou ústavní výchovou omezeno nebo zakázáno trávení volného času mimo zařízení v rozsahu stanoveném vnitřním řádem*
 - d) *odňata možnost zúčastnit se činnosti nebo akce organizované zařízením nad rámec vnitřního řádu zařízení*
 - e) *odňata možnost účastnit se atraktivní činnosti či akce, pokud nejde o aktivitu rozvíjející osobnost a nadání dítěte*

System hodnocení, ze kterého se vychází při udělování trestů či odměn je ve všech zařízeních podobný, jak bude uvedeno dále. Jedná se buď o systém bodů (v případě DDÚ a VÚ) a o „červené a černé zápisy“ (v případě DD). Podstatou ale zůstává odměna „vzorného“ chování a trest za porušování vnitřního řádu.

6. DIAGNOSTICKÝ ÚSTAV (DÚ)

Podle zákona 109/2002 Sb., §5 se jedná o zařízení, které přijímá děti na základě předběžného opatření, s nařízenou ústavní či uloženou ochrannou výchovou a na základě výsledků komplexního vyšetření, zdravotního stavu dětí a volné kapacity jednotlivých zařízení je umisťuje do dětských domovů, dětských domovů se školou či výchovných ústavů.

Diagnostický ústav plní úkoly

- a) diagnostické – vyšetření úrovně dítěte formou pedagogických a psychologických činností
- b) vzdělávací – v jejichž rámci se zjišťuje úroveň dosažených znalostí a dovedností, stanovují a realizují se specifické vzdělávací potřeby v zájmu rozvoje osobnosti dítěte
- c) terapeutické – prostřednictvím pedagogických a psychologických činností směřují k nápravě poruch v sociálních vztazích a v chování dítěte
- d) výchovné a sociální - vztahující se k osobnosti dítěte, k jeho rodinné situaci a nezbytné sociálně-právní ochraně
- e) organizační – souvisí s umisťováním dětí do zařízení v územním obvodu DÚ vymezeném ministerstvem, popřípadě i mimo územní obvod
- f) koordinační – směřuje k prohloubení a sjednocení odborných postupů ostatních zařízení v rámci územního obvodu DÚ

6.1 DIAGNOSTICKÝ ÚSTAV PLZEŇ

6.1.1 HISTORIE

Podle zápisu v kronice zařízení vzniklo z původního „záchytného dětského domova“, jehož sídlem až do roku 1959 byly Trpísty. Poté byl domov přemístěn do Plzně. Od roku 1962 bylo zařízení označováno jako Dětský domov (třídící), a to až do roku 1971.

Od školního roku 1971/2 je podle organizačních směrnic ministerstva školství používáno označení Dětský diagnostický ústav.

Posláním a hlavním úkolem ústavu se stalo odborné vyšetřování dětí po stránce

zdravotní, psychologické, pedagogické a sociální. Přijímá k vyšetření děti z jednotlivých okresů Západočeského kraje, u nichž soud nařídil ústavní nebo uložil ochrannou výchovu, nebo o jejich umístění do dětského domova rozhodl předběžným opatřením příslušný okresní národní výbor, nebo o jejich umístění požádali rodiče nebo zákonní zástupci.

Např. roku 1973 bylo přijato k diagnostickému pobytu 112 dětí, z tohoto počtu bylo 53 dětí přijato na základě soudního rozhodnutí, 58 dětí na základě předběžného opatření ONV a 1 na žádost rodičů.

Leden 1961: *„Záchytný dětský domov, domovem se stává všem, kteří domov nemají, kteří se o teplo domova připravili, těm, kteří ve svých domovech nikdy domov nepoznali. Dětský proto, že se jedná o děti od 6 do 14 let. O tyto děti, které by nejvíce domova potřebovaly, záchytný proto, že je zachycuje na počátku jejich scesti, do kterého je převážně připravili jejich rodiče. Někdy nezaviněně, když odešli z tohoto světa, většinou však svým špatným jednáním a nezodpovědností vůči své rodině a hlavně svým dětem.“*

1971: *„Jednoho dne se do Dětského domova v Plzni přišel podívat bývalý chovanec Emil Rakaš. Rád vzpomíná na svůj pobyt v dětském domově v Plzni. Zde se nechoval dobře, a byl proto zařazen do Dětského domova v Králíkách. V tomto dětském domově se neměl tak dobře jako v Plzni. Musel vykonávat různé práce za svou nekázeň, a tak mnoho volna pro sebe neměl. Jak rád by se byl opět vrátil do Plzně! Velmi nás překvapil důvod návštěvy: přijel se nejen podívat na s. vychovatelky, ale hlavně se chtěl všem s. vychovatelkám omluvit za své husarské kousky, které zde prováděl a ještě poděkovat za vše, co pro něho s. vychovatelky udělaly. Teprve teď poznal, že to s ním všechny myslely dobře, když mu radily, jak se má ukázněně chovat a všemožně mu ke kázní pomáhaly. ...“* (Kronika Diagnostického ústavu Plzeň)

6.1.2 SOUČASNOST - TRANSFORMACE

V současné době je tento diagnostický ústav zařazen do pilotního projektu transformace systému péče o ohrožené děti. Tento projekt vychází z „Národního akčního plánu k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti na období 2009-2011.“

Cílem celé transformace je vytvoření školského zařízení poskytující služby dětem a jejich nejbližším osobám. Oproti stávajícímu stavu upřednostňovat terénní a ambulantní služby, nabídnout profesionální pomoc dětem a rodinám ještě před umístěním dítěte do zařízení rozhodnutím soudu. Účelem a smyslem nového pojetí tohoto typu zařízení je minimalizovat počty dětí přijímaných do školských zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy, dětem přijatým pak nabídnout služby co nejvíce odpovídající jejich potřebám, tzn. péče na míru a pobyt v zařízení zkrátit na nezbytně nutnou dobu.

Jednou z prvních změn bude přejmenování zařízení ze stávajícího Diagnostického ústavu Plzeň na Dětské centrum integrované komunitní pomoci v Plzni (dále DC). Název diagnostický ústav vzbuzuje v rodičích nedůvěru a za desítky let své existence získal řadu pejorativních názvů, což je třeba změnit.

Cílovou skupinou budou děti ve věku 2 – 18 let, případně mladí dospělí, kteří jsou ohroženi rizikovým chováním. U nejmladší klientely, to znamená u dětí předškolních či v mladším školním věku je předpoklad, že všechny služby, pokud to situace umožní, budou poskytovány v terénu, v jejich rodinách, popř. ambulantně. Je to v souladu s celkovým pojetím transformace a zároveň preventivním opatřením před vznikem mnohem závažnějších problémů, ke kterým dochází vlivem dlouhodobého nesystematického řešení.

Základem nově transformovaného DC je tedy kvalitní terénní a ambulantní práce. Zájemcům o pomoc se bude věnovat multidisciplinární tým odborníků (speciální pedagog, psycholog, sociální pracovník, sociální pedagog, psychiatr). Úspěch samozřejmě předpokládá též úzkou spolupráci s dalšími zainteresovanými subjekty, což je například OSPOD, soud, policie, škola či s neziskové organizace i další zařízení ústavní péče.

6.2 OPATŘENÍ VE VÝCHOVĚ

Vnitřním řádem se stanovují:

Odměny:

- pochvala před kolektivem výchovné skupiny (třídy)
- pochvala vyslovená na Kruhu důvěry

- pochvala vyslovená vedoucím vychovatelem
- pochvala vyslovená ředitelem DDÚ
- vycházka s rodiči (sobota – polodenní)
- vycházka s rodiči – celodenní
- zvýšené kapesné dle bodového hodnocení
- prominutí uloženého opatření za příkladné úsilí a výsledky při plnění povinností nebo za příkladný čin
- propuštění do rodiny na prázdniny – podmíněno však souhlasem sociální pracovnice
v místě bydliště a na základě písemné žádosti osob zodpovědných za výchovu
- víkendový pobyt, příp. prázdninový pobyt – pro děti výstupní skupiny za splnění daných podmínek
- samostatná vycházka po městě – pro děti výstupní skupiny
- kolektivní odměna – pro vybranou skupinu dětí – účast na výběrové akci

Tresty:

- napomenutí před kolektivem výchovné skupiny
- napomenutí na Komunitním kruhu
- napomenutí vyslovené vedoucím vychovatelem
- napomenutí vyslovené ředitelem DDÚ
- snížení bodového hodnocení
- minimální kapesné (v návaznosti na bodové hodnocení)
- realizace zákazu vycházky s rodiči
- realizace zákazu víkendového pobytu
- realizace zákazu propuštění na prázdninový pobyt
- zákaz účastnit se atraktivní činnosti či akce
- po útěku:
 - zákaz sledování TV ve večerních hodinách – max. týden
 - zákazy vycházek s rodiči (max. 14 dní) a prázdninových pobytů v závislosti na délce, četnosti a důvodu útěku

Tato opatření jsou průběžně zaznamenávána do osobních listů dítěte včetně zdůvodnění.

V DDÚ je zaveden systém bodování. Následující bodové hodnocení se provádí každý den.

Bodové hodnocení:

- 3 body – výchozí stav, pokud dítě plní kritéria vnitřního řádu, je vědomě ukázněné, bezkonfliktní, svěřené úkoly plní zodpovědně a bez připomínek
- +1 bod – za dobrovolné a činnosti s větší náročností, je příkladem pro ostatní, kamarádský, ochoten pomáhat druhým – tuto svoji aktivitu dokazuje činy
- +1 bod - mimořádná aktivita a iniciativa při všech činnostech, vzorem pro ostatní, má na okolí prokazatelně pozitivní vliv, po domluvě s vychovatelem samostatně organizuje program pro ostatní
(maximum v jednom dni je +5 bodů)
- -1 bod – sklony k drobné nekázni, svěřené úkoly plní nepřesně, musí být v chování usměřován
- -1 bod – systematická nekázeň, úkoly plní až po domluvě, drobné konflikty ve skupině, verbální agrese
- -1 bod – neplní základní povinnosti vyplývající z VŘ, vulgární, ve skupině zcela nespolupracující, odmítavé postoje

Hodnocení velmi závažných přestupků proti vnitřnímu řádu:

- -2 body – přistižen při kouření
- -3 body – tetování, piercing, sebepoškozování, ničení majetku ústavu, kouření na vycházce, přechovávání zakázaných předmětů
- -5 bodů – fyzické napadení, kouření na pokoji, úmyslné ničení majetku, pokus o útěk, drogy, alkohol

Příklad bodového hodnocení pro vyplácení kapesného:

	DENNÍ	BODOVÝ	PRŮMĚR			
Věk dítěte	5	<5-4,5	<4,5-4	<4-3,5	<3,5-3	<3
0-6 let	45	40	38	34	32	30
6-10 let	120	115	110	100	90	80
10-15 let	210	200	190	180	160	140
>15 let	300	280	260	240	220	200

7. DĚTSKÝ DOMOV (DD)

Podle §12 zákona 109/2002 dětský domov pečuje o děti podle jejich individuálních potřeb. Ve vztahu k dětem plní zejména úkoly výchovné, sociální a vzdělávací.

Druhý odstavec §12 uvádí, že účelem dětského domova je zajišťovat péči o děti s nařízenou ústavní výchovou, které nemají závažné poruchy chování. Tyto děti se vzdělávají ve školách, které nejsou součástí zařízení.

7.1 DĚTSKÝ DOMOV STAŇKOV

7.1.1 HISTORIE

Historie dětského domova ve Staňkově se datuje od roku 1918, kdy slečna Rosalie Leitlová věnovala svůj dům ve Staňkově spolku „Serafinské dílo lásky“ s podmínkou, že zde bude zřízen sirotčinec. Koncem srpna 1919 *„byl učiněn skrovný začátek se sedmi dětmi přivezenými sem ze sirotčince z Kouta.“* Na počátku roku 1920 bylo v sirotčinci již 16 dětí a v průběhu roku již přišlo dalších 12, *„Byly to děti vesměs opuštěné a zanedbané.“* Celkové roční náklady na provoz činily 44.088,50 Kč. Rok 1922 byl poznamenán smrtí tří z nejmenších dětí a také *„chovanec Pelíšek propuštěn pro špatné chování a dán do vychovatelny České zemské komise v Dobřichovicích u Prahy.“* V tomto roce byla udělena státní zřizovací subvence ministerstvem sociální péče ve výši 9000 Kč. V roce 1923 byly *„příjmy ústavu rozmnoženy divadelním představením „Tajemný dub“, které sehráno přímo před svátky vánočními, kdy srdce nejvíce přístupno a ruka nejvíce otevřena. Tak zase umožněno poříditi dětem vánoční nadílku a nahraditi jim aspoň částečně teplo rodinného krbu, o nějž již v nejtělejších mládí byly oloupeny.“* V roce 1929 *„odešel Frant. Grüber, jehož rodiče od sebe odloučení se smířili a o chlapce starati se chtějí.“* Rok 1940 *„v tomto roce byla naše největší snaha a starost, aby dětská naše ptáčátka měla dostatek zobu a netrpěla hladu ani zimy. Vždyť děti jsou nejcennějším statkem národa. Neboť jaký je dorost národa, taková jest i jeho budoucnost. Jest proto v zájmu, a to každého, aby věnoval co největší pozornost péči o řádný vývoj dětí, a to jak po stránce tělesné, tak i rozumové a mravní.“* Celková částka na provoz sirotčince v tomto roce činila již 138.387,80 Kč.

Rok 1942 - *„Během prázdnin vystoupilo 8 dívek, které dovršily 14-15 rok a byly*

umístěny dle nařízení úřadu práce k hospodářským pracím. “ Koncem 40. let bylo v ústavu 54 dětí a celkové náklady vzrostly na 433.000 Kč. Tato kronika končí rokem 1950 a později je psána až od roku 1984. Pro zajímavost celkové náklady na provoz v roce 2009 činily 13 512 131 Kč. (Kronika Dětského domova Staňkov)

7.1.2 SOUČASNOST

V současné době je kapacita dětského domova 38 dětí, z nichž 7 je umístěno v Rodinné buňce v Horšovském Týně. Dětský domov je koedukovaný, děti jsou rozděleny do celkem 5 výchovných skupin.

7.2 OPATŘENÍ VE VÝCHOVĚ

V posledních letech přicházejí do dětského domova děti, které mají psychické problémy a leckdy mají za sebou také trestnou činnost. Je na nás, vychovatelích, abychom vytvořili pro děti takové podmínky, které budou poskytovat dětem podněty nejen psychické, ale také rozumové a citové, a také dostatek sociálních podnětů.

Při sestavování „Domáciho řádu“ se rozhodovalo, jaký systém odměn a trestů se zavede a zda do něj tresty vůbec zahrnou, neboť jejich účinky nelze předvídat.

U jednoho dítěte může vést určitý trest k žádoucí nápravě, zatímco u druhého k poslušnosti jen navenek, některé dítě může reagovat negativisticky a pokračovat v nežádoucím chování ve zvýšené míře. Trest tedy může mít různé účinky, a to v závislosti na předchozích zkušenostech dítěte a také na jeho vlastnostech.

Nakonec bylo rozhodnuto, že i tresty musí být zařazeny, neboť pozitivně se zejména rizikové projevy mnohých dětí, které již mají „špatné“ zkušenosti, řešit nedají.

Působení odměn není tak rizikové jako působení trestů, nicméně i ony mají svá rizika. Při sestavování „seznamu odměn“ se všichni vychovatelé shodli na tom, že emoční odměna, jako pochvala, kladné hodnocení či sympatie, jsou ve většině případů efektivnější než odměna materiální.

Od dětí víme, že velkou odměnou je pro ně radost, že něco dokázaly. Vnitřní motivace je velmi hodnotná, neboť v ní působí zvědavost, osvojení dovedností, zvládnutí překážek a dosažení cíle.

Na sestavování systému odměn a trestů se podílely i samotné děti. Souhlasily, aby každý jejich prohřešek, ale i dobrý čin byl zapisován do tzv. „Sešitu pochval a zápisů“. Prohřešky se do sešitu zapisují černě, pochvaly červeně. Děti, stejně tak jako vychovatelé, pak mají celkový přehled o tom, co v chování dětí bylo správné a co nikoli.

Odměny:

- za velmi dobré chování přidělení osobního kola (kolo ve vlastní péči)
- plná výše kapesného
- prodloužení osobního volna (vycházky) o víkendu
- zrušení předešlého trestu
- uznání před ostatními dětmi (pokud si to dítě přeje)
- možnost výběru sladké odměny
- udělení výhod podle přání dítěte
- zápis do „sešitu pochval a zápisů“
- pokud si to dítě přeje, může být veřejně pochváleno a oceněno před ostatními dětmi a zaměstnanci na spolusprávě
- společná činnost se „strejdou“ údržbářem
- o víkendu možnost výběru kulturní či sportovní akce

Tresty:

- více se zapojovat do společensky prospěšné práce (např. pomoc při vaření, mytí nádobí, úklidu apod.)
- omezení sledování televize ve prospěch učení
- odnětí výhod
- omezení osobního volna
- zápis do „sešitu“
- snížení kapesného
- omezení práce na pc (hry)
- omezení zájmové (oblíbené) činnosti
- při větším přestupku nebo provinění – neúčast na společné akci pořádané dětským domovem veřejně napomenutí na spolusprávě

Systém trestů a odměn samozřejmě vychází ze zákona o ústavní výchově. Otázkou je, zda je tento systém při řešení rizikových projevů chování účinný či nikoli.

8. DĚTSKÝ DOMOV SE ŠKOLOU (DDŠ) A VÝCHOVNÝ ÚSTAV

Na rozdíl od dětského domova je DDŠ zřízen pro děti, které mají závažné poruchy chování, nebo které pro svou přechodnou nebo trvalou duševní poruchu vyžadují výchovně léčebnou péči a také děti s uloženou ochrannou výchovou, a to podle §13 příslušného zákona.

Podle §14 zákona 109/22002 VÚ pečuje o děti starší 15 let se závažnými poruchami chování, u nichž byla nařízena ústavní výchova nebo uložena ochranná výchova.

Podle odstavce 3 sem mohou být umístěny i děti starší 12 let, pokud se u nich projevují tak závažné poruchy chování, že nemůžou být umístěny do DDŠ. Ve výjimečných případech může být do VÚ umístěno i dítě mladší 12 let.

Součástí VÚ je i základní či speciální škola a jako součást zařízení může být zřízena i škola střední.

8.1 VÝCHOVNÝ ÚSTAV HOSTOUPŮ

8.1.1 HISTORIE

1. března 1931 byl v plzeňském kraji slavnostně otevřen „Jubilejní okresní dětský domov“. Tato událost výrazně zasahuje historii naší sociální péče o děti, kterým krutý osud vzal rodiče již v dětském věku, připravil je o možnost prožívat dětská léta v kruhu rodiny a postavil je do života osamělé, odkázané na cizí pomoc, jež má nahradit výchovu v rodině.

Zvláštní dětský domov v Plzni byl vybudován v r. 1936/37 jako místo pro děti a slabomyslnou mládež a vychoval celé desítky duševně nemocné mládeže.

Později bylo nutno ústav rozšířit, a proto se hledala vhodná budova, jež byla nalezena na zámku v Kanicích. V letech 1952/53 zde byla zřízena i zvláštní škola o kapacitě 61 chovanců.

„První neděli v lednu zjistili jsme ráno, že v noci opustili oknem dětský domov chovanci Kopecký a Böhm.... Hledalo se všude, ale bezvýsledně, neboť všude bylo mnoho sněhu a na silnicích velké závěje.... Teprve po 3 dnech byli chlapci objeveni na koupališti v Rokycanech hladoví a omrzlí... Třebaže šlo o děti debilní, dostali se tito

pěšky do Staňkova, odtud vlakem načerno do Plzně a pak nějakým nákladním autem do Rokycan...“

Další rozruch způsobil v domově ke konci ledna chovanec Böhm, který ukazoval na záchodě malému chlapci „jak se lidé věší“ a jen náhodou a v poslední chvíli přišla na věšícího se chlapce p. Borkovcová, která se po jeho vyproštění ze šňůry nervově zhroutila...

Mezi chovanci více než polovina trpí nočním pomočováním a mnoho chlapců je mravně narušeno (onanie).... Domluvy nepomáhaly a bylo nutné noční služby skutečně poctivě držet a často procházet ložnice a záchody...“

V roce 1953 bylo hospodařeno podle rozpočtu a výdaje byly rozpočtovány částkou 381.000 Kč a příjem 70.000 Kč.

V roce 1965 došlo k přestěhování školy z Kanic do Hostouně.

“V únoru 1986 došlo k hromadnému útěku chovanců. Chovanci zabloudili a prošli dvakrát pohraniční obcí Železná, poté byli zadrženi zaměstnanci ČSD. Seděli ve vlaku, kterým chtěli odcestovat do Plané... Bylo to kvalifikováno jako pokus o opuštění republiky (důvodem bylo týrání ze strany ředitele a výchovných pracovníků), tím bylo vrženo nedobré světlo na celé zařízení...“ (Kronika Výchovného ústavu Hostouň)

8.1.2 SOUČASNOST

Tento výchovný ústav se skládá z pěti pracovišť:

1. Výchovný ústav

Zařízení zajišťuje výkon předběžného opatření, nařízené ústavní nebo nařízené ochranné výchovy, vzdělávání a výchovu dětí s poruchami učení a chování, dětí sociálně handicapovaných, jejich integraci a přípravu na budoucí povolání.

Zařízení je určeno pro děti od 10 do 18 let a za určitých podmínek i starších. Jedná se o nekoedukované pracoviště určené maximálně pro 48 klientů s ukončenou povinnou školní docházkou, kteří jsou rozděleni do 5 výchovných skupin po 8 chlapcích s nařízenou ústavní výchovou a 1 výchovné skupiny pro klienty s uloženou ochrannou výchovou. Součástí je střední škola, která se skládá z tříletého dvouoborového učiliště (kuchařské práce a farmářské práce).

2. Dětský domov se školou

Toto chlapecké zařízení má kapacitu 44 dětí ve věku 10 let do ukončení povinné školní docházky, s nařízenou ústavní výchovou. Chlapci jsou rozděleni do 4 výchovných skupin po 8 dětech a výchovně léčebné jednotky o 2 skupinách po 6 klientech s výraznou emoční disbalancí, agresivitou, popřípadě nesamostatností, kteří vyžadují stálý dohled a vedení. Součástí je základní škola praktická.

3. Výchovný ústav na detašovaném pracovišti Nové Domky

Toto pracoviště je určené pro 48 klientů, kteří jsou rozděleni do 5 výchovných skupin po 8 dětech s nařízenou ústavní výchovou a šesté s klienty s uloženou ochrannou výchovou. Součástí je dvouletá škola praktická.

4. Terapeutická komunita Medvědí kámen

Koedukované pracoviště o 3 výchovných skupinách po 5 klientech zaměřena na výchovně léčebnou činnost s drogově závislými klienty od 16 do 19 let s nařízenou ústavní výchovou.

5. Elokované pracoviště v Peci pod Čerchovem

Je využíváno jednotlivými výchovnými skupinami pro intenzivní budování kohezních vztahů a k vhodnějšímu a účinnějšímu působení na jednotlivé osobnostní zvláštnosti klientů, které brání nebo mohou bránit dalšímu převýchovnému procesu, formou interakčních a dynamických psychoterapeutických aktivit, přístupů a modelových situací, za využití relaxačních technik a za spolupůsobení přírodního prostředí.

8.2 OPATŘENÍ VE VÝCHOVĚ

Výchovný proces u dětí je možný jen za předpokladu jednotného působení, kdy všichni pracovníci ústavu jsou pro ně příkladem, zejména pak v oblasti kázně a pořádku, mají na chlapce jednotné požadavky a spravedlivě je hodnotí.

Účel odměn a opatření:

Odměny a opatření musí působit jako výchovný prostředek, který je udělován po náležitém zvážení se zřetelem na individuální zvláštnosti svěřence. Při každém omezení určité výhody, musí být dána svěřenci možnost tuto výhodu získat zpět. Opět je nutno brát na zřetel jeho osobnostní zvláštnosti.

Správné výchovné působení odměn a především opatření je podmíněno tím, že chlapec pochopí rozsah svého provinění, je tedy nutno s ním danou záležitost patřičně probrat, vysvětlit a to způsobem odpovídajícím jeho rozumové vyspělosti. Rovněž mu musí být známo, jaká jsou jeho práva a povinnosti a co je hodnoceno jako přestupek.

Odměny a omezení má právo udělovat každý výchovný pracovník ústavu ve stanoveném rozsahu u všech skupin. Dítě má právo odvolat se proti udělení trestu k vedoucí vychovatelce, popřípadě k řediteli ústavu. O odměnách a omezování výhod se vede písemný záznam.

Podmínky pro udělování odměn:

Pochvalu na shromáždění skupiny uděluje vychovatel při večerní skupině v rámci hodnocení dne, po zhodnocení chování a pracovní morálky, nebo pak za celý uplynulý týden; je nutné přihlídnout k celému komplexu plnění povinností školní a mimoškolní činnosti dítěte; tuto pochvalu lze rovněž vyslovit za mimořádný pracovní výkon, čin, či reprezentaci; o udělení této pochvaly bude vždy proveden záznam v etopedických listech dítěte, v denním hlášení a listu odměn.

- pochvalu před společným shromážděním uděluje ředitel nebo vedoucí vychovatelka na návrh vychovatele, učitele, nebo po vlastním uvážení za příkladný čin, nebo za dlouhodobé vzorné chování a příkladnou pracovní morálku dítěte; nejčastěji je udělována na pravidelné měsíční komunitě
- prominutí kázeňského opatření rozhoduje ředitel nebo vedoucí vychovatel na návrh patřičného výchovného pracovníka
- divácká návštěva kulturních, sportovních a jiných akcí, které jsou nad rámcem běžně plánovaných akcí
- povolení individuální brigády
- pobyt mimo VÚ se poskytuje nejdříve po 14 dnech pobytu v zařízení, poté (po zhodnocení chování a plnění povinností, viz bodování) každý týden na základě návrhu příslušného pedagogického pracovníka, a to na dobu víkendu, konečné rozhodnutí přísluší řediteli nebo vedoucí vychovatelce
- věcný dar lze chlapci udělit za docílené dobré výsledky ve školním roce
- mimořádnou dvoudenní dovolenku lze poskytnout za dobrou reprezentaci ústavu při splnění daných podmínek

- dovolenku na celé letní, vánoční a jarních prázdniny lze chlapci poskytnout za trvale dobré plnění povinností a dobré chování během pobytu v zařízení

Každý odjezd dítěte domů na jakoukoliv dovolenku je podmíněn:

- 1) povolením příslušného OPD a je tedy nutno seznam uvolňovaných chlapců předložit ke schválení vedoucí vychovatelce nejpozději deset dnů před odjezdem
- 2) rodiče musí ústav písemně požádat o uvolnění daného dítěte na prázdniny,
- 3) klient má finanční prostředky na cestu, v opačném případě rozhoduje ředitel o poskytnutí potřebné částky.

Podmínky pro udělování opatření ve výchově:

- a. ústní výtku ukládá vychovatel nebo učitel při opakované neúčinnosti upozornění nebo napomenutí při nevhodném chování
- b. výtku před kolektivem třídy nebo výchovné skupiny uděluje pedagogický pracovník při často opakovaném neuposlechnutí a porušování vnitřního řádu
- c. důtku či výtku ředitele uděluje dítěti ředitel ústavu při neúčinnosti předcházejících postihů
- d. odňata výhoda
- e. sníženo kapesné v rozsahu stanoveném zákonem č. 109/2002 Sb., v platném znění
- f. s nařízenou ústavní výchovou omezeno nebo zakázáno trávení volného času mimo zařízení v rozsahu stanoveném vnitřním řádem
- g. odňata možnost zúčastnit se činnosti nebo akce organizované zařízením nad rámec vnitřního řádu zařízení
- h. odňata možnost účastnit se atraktivní činnosti či akce
- i. s nařízenou ústavní výchovou zakázány návštěvy, s výjimkou návštěv osob odpovědných za výchovu, osob blízkých a oprávněných
- j. zaměstnanců orgánů sociálně – právní ochrany dětí, a to dobu nejdéle 30 dnů v období následujících 3 měsíců
- k. opatření lze ukládat podmíněně se zkušební dobou až na 3 měsíce

Tato ustanovení postihují taková provinění, která jsou sice proviněními proti pravidlům vnitřního řádu, morálně etickými avšak nejsou dle platného trestního zákona trestným činem. Dopustí-li se dítě takového jednání, které je podle platných zákonů trestným činem, nebo je důvodné podezření, že jednání může být takto klasifikováno, je ředitel povinen takovouto věc neprodleně ohlásit policii.

Systém hodnocení dětí:

Hodnocení se provádí každý den při večerní hodnotící skupině. Na konci každého týdne probíhá tzv. týdenní hodnocení, a to v rámci večerního klubu každé výchovné skupiny. Hodnocení jednotlivých výchovných skupin a ústavu jako celku se děje na závěr každého měsíce při velké komunitě, vyhodnocení šesti nejlepších chlapců pak na konci školního roku. Hodnocení jednotlivých dětí probíhá vždy verbální a písemnou formou. Děti z DDŠ, tedy žáci základní školy praktické, jsou z hlediska přehlednosti a lepšího zvládnutí adaptačních potíží hodnoceni bodovým způsobem a ostatní jsou hodnoceni ústní formou, o které se vedou záznamy v dokumentaci. Bodovací systém slouží pouze jako podpůrný, není prioritou. Je nutno vždy přihlížet k individuálním rozdílům dětí. Proto je stěžejní vždy verbální forma hodnocení, kterou lze nejlépe tyto rozdíly vystihnout. Bodování se zanáší do tzv. bodovací tabulky, do které může chlapec kdykoliv nahlédnout.

9. ŠETŘENÍ

9.1 CÍL ŠETŘENÍ A STANOVENÍ PŘEDPOKLADŮ

V praktické části jsem provedla šetření mezi pedagogickými pracovníky jednotlivých zařízení s cílem zjistit, s jakými rizikovými projevy chování se ve své praxi setkávají a jaké možnosti mají při jejich řešení. Dále mne zajímalo, zda uvedené možnosti jsou podle jejich názoru dostačující a pokud ne, jaké změny by navrhovali.

V souvislosti s předmětem šetření bylo stanoveno několik předpokladů:

P1. Předpokládám, že rizikové projevy chování budou podobné ve všech typech zařízení.

P2. Předpokládám, že ve zvýšené míře se v zařízeních objevuje

- užívání návykových látek
- virtuální drogy
- krádeže

a velmi často se bude objevovat

- lhaní
- šikana
- útěky
- vandalismus

P3. Předpokládám, že se téměř nevyskytují poruchy příjmu potravy, patologické hráčství a sexuální zneužívání.

P4. Předpokládám, že všichni dotázaní na otázku možností řešení rizikových projevů odpoví shodně.

P5. Předpokládám, že minimálně polovina dotazovaných uvede, že možnosti řešení jsou nedostatečná a neúčinná a ti, kteří nepovažují dané možnosti řešení projevů rizikového chování za dostačující, uvedou, jaké možnosti by uvítali.

Pro šetření jsem použila dotazník, zejména pro svou anonymitu. Dotazník obsahuje především otevřené otázky a není příliš rozsáhlý. Důvodem jsou mé zkušenosti s vyplňováním jiných dotazníků, kdy při větším počtu stran značně klesá soustředěnost a celková motivace k pravdivým odpovědím.

Dotazníkové šetření bylo provedeno ve čtyřech typech školských zařízení ústavní péče u celkem 24 dotazovaných, jimiž byli pedagogičtí pracovníci. Mým záměrem bylo oslovit všechny pedagogické pracovníky daného zařízení, bohužel ne všichni byli ochotni ke spolupráci. Z celkových 24 dotázaných, je 5 z DD, 5 z VÚ, 5 z DDŠ a 9 z DDÚ. Myslím si, že tento počet dotazovaných je dostačující pro představu, jaké rizikové chování se v prostředí ústavní výchovy vyskytuje.

9.2 VYHODNOCENÍ ŠETŘENÍ

První část dotazníku byla koncipována tak, aby bylo zjištěno, zda je dotazovaný muž či žena a v jaké věkové kategorii, dále délka jeho pedagogické praxe a jak dlouho pracuje v uvedeném zařízení.

Tyto odpovědi jsem hodnotila celkově, neporovnávala jsem je mezi jednotlivými zařízeními.

Otázka č. 1

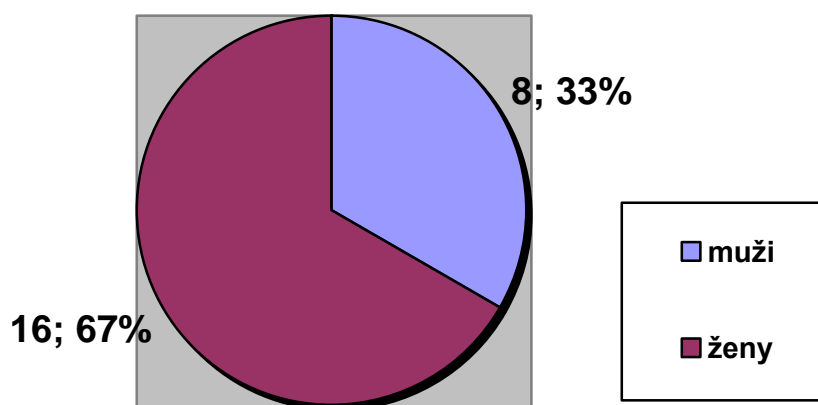
Jste muž či žena ve věkové kategorii 20-30 let

30-40

40-50

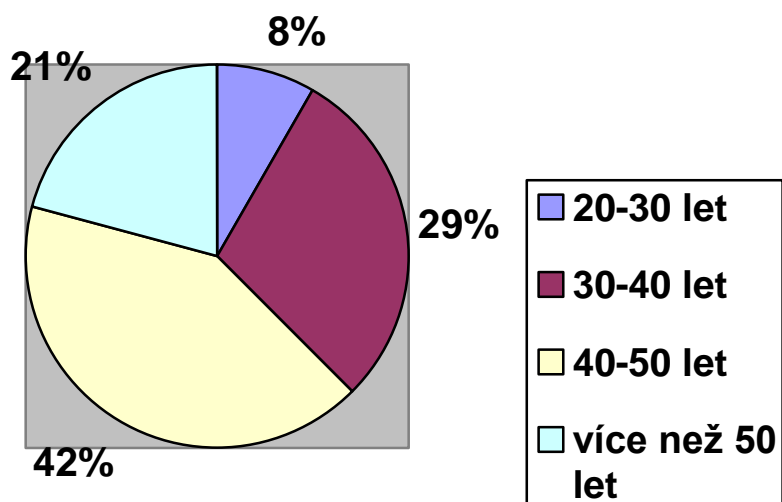
50 a více

Graf č. 1

Věková kategorie

Graf č. 2

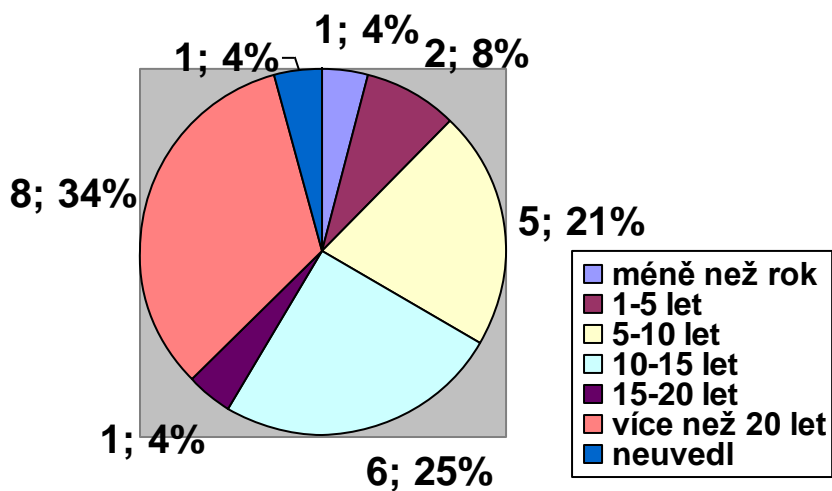

Z šetření vyplynulo, že z celkového počtu dotazovaných bylo 16 žen a 8 mužů (graf. č.1). Tomu odpovídá trend vyššího počtu žen ve školství. Z grafického znázornění (graf č.2) je patrné, že téměř polovina dotazovaných je ve věku 40-50 let, a to 42%. Nejmenší zastoupení měla věková kategorie 20-30 let, a to 8%.

Otázka č. 2

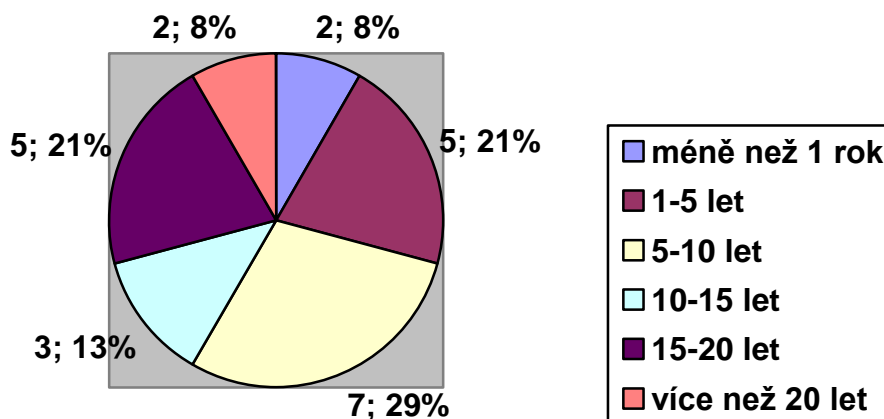
Délka pedagogické praxe celkově:

Graf č. 3

Délka pedagogické praxe v uvedených zařízeních

Graf č. 4

Z šetření vyplynulo, že největší část dotazovaných, a to 34% má pedagogickou praxi delší než 20 let. Pouhé 4% dotazovaných má pedagogickou praxi menší než 1 rok. Co se týče pedagogické praxe v daném zařízení, nejvíce, a to 29% dotázaných, má tuto pedagogickou praxi mezi 5-10 lety. Shodně po 8% je uvedeno rozmezí méně než rok a naopak více než 20 let.

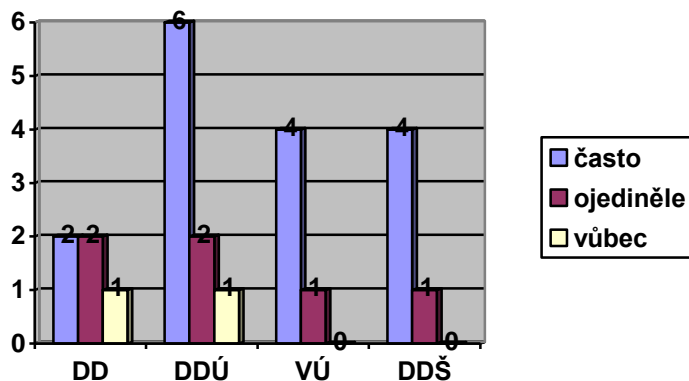
Otázka č. 3

Tuto otázku jsem hodnotila vzhledem k jednotlivým zařízením, neboť mým cílem bylo zjistit, jaké rizikové projevy chování se v jednotlivých zařízeních vyskytují, a zda jsou shodné či nikoliv.

S jakými rizikovými faktory chování se ve své praxi setkáváte:

1. užívání návykových látek

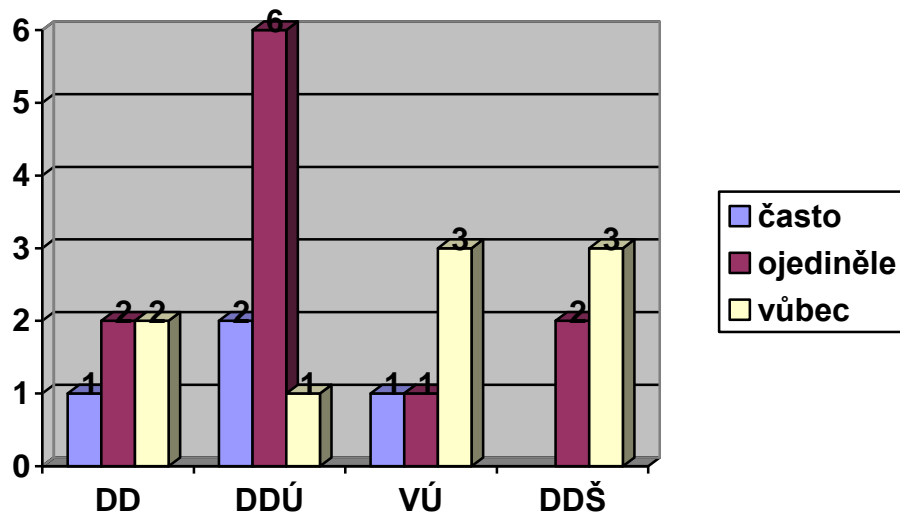
Graf č.5

Z šetření vyplývá, že 16 dotazovaných se s užíváním návykových látek setkává často, 6 dotazovaných pouze ojedinele a pouze 3 uvádějí, že se s tímto jevem nesetkali. Co se týče jednotlivých zařízení, užívání návykových látek je jen o málo větší v DDÚ, VÚ a DDŠ než v DD.

2. virtuální drogy

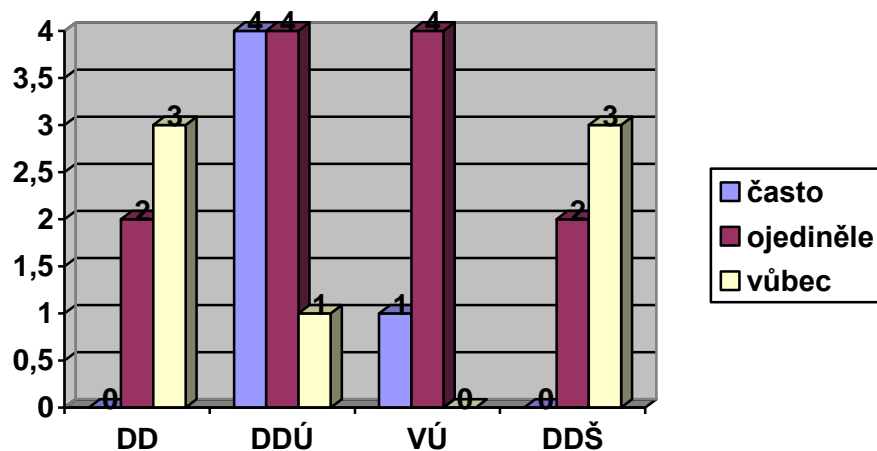
Graf č. 6

Z grafického znázornění vyplývá, že virtuální drogy se ve většině případů objevují pouze ojedinele či vůbec.

3. sexuální zneužívání

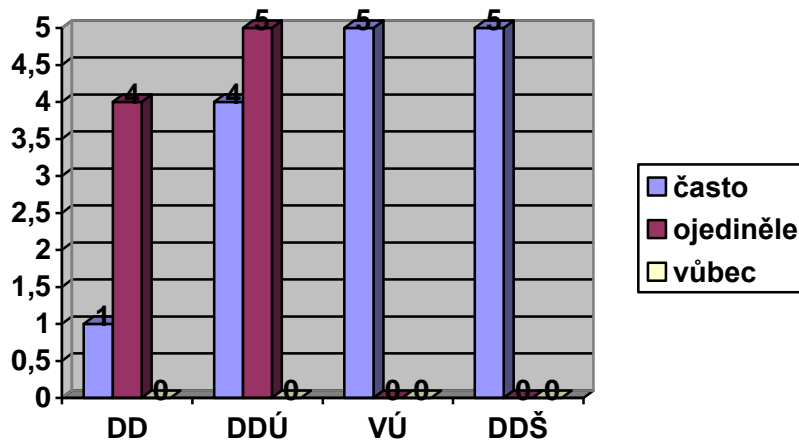
Graf č. 7

Grafické znázornění ukazuje, že toto rizikové chování se téměř nevyskytuje v DD, pouze dva dotazovaní jej uvedli jako jev ojedinělý, zatímco v DDÚ bylo zaznamenáno u 4 dotazovaných jako časté a u 4 jako ojedinělé. Ve VÚ je situace o něco lepší, zde bylo jako časté pouze u 1 dotazovaného, zatímco v DDŠ je jako častý jev neoznačil žádný z dotazovaných.

4. šikana, rasismus

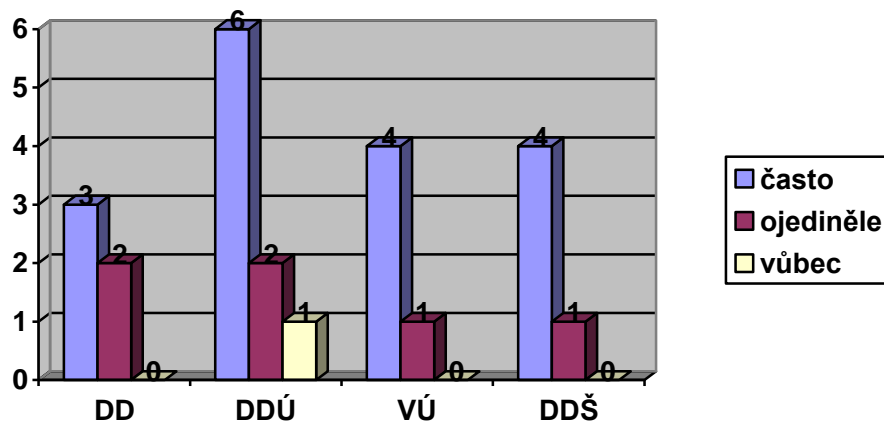
Graf č. 8

Z šetření vyplývá, že šikana je velmi častý jev ve všech typech zařízení. Žádný z dotazovaných nevedl, že se šikanou se dosud vůbec nsetkal.

5. krádeže

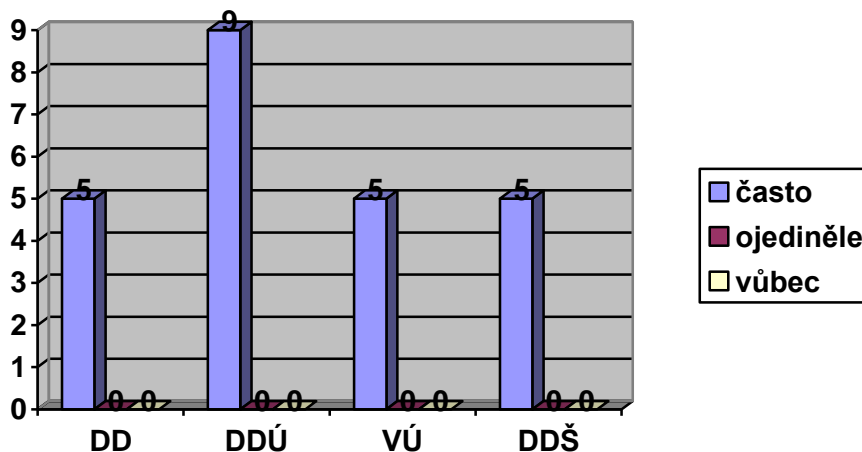
Graf č. 9

Stejně jako v předchozím bodě, i krádeže se vyskytují často jak v DD, tak i v DDÚ, VÚ a DDŠ. Z celkového počtu dotazovaných jich krádeže jako častý jev uvedlo 17, ojediněle 6 a jen 1 se s krádežemi dosud nesetkal (pro zajímavost je to dotazovaný, který má pedagogickou praxi v délce 3 měsíce).

6. lhaní

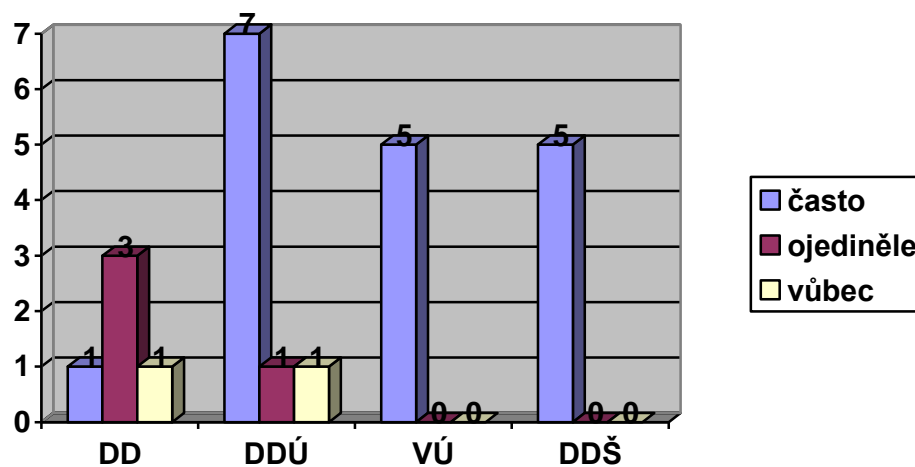
Graf č. 10

Lhaní uvedlo 100% dotazovaných jako častý jev ve všech typech zařízení ústavní péče.

7. útěky

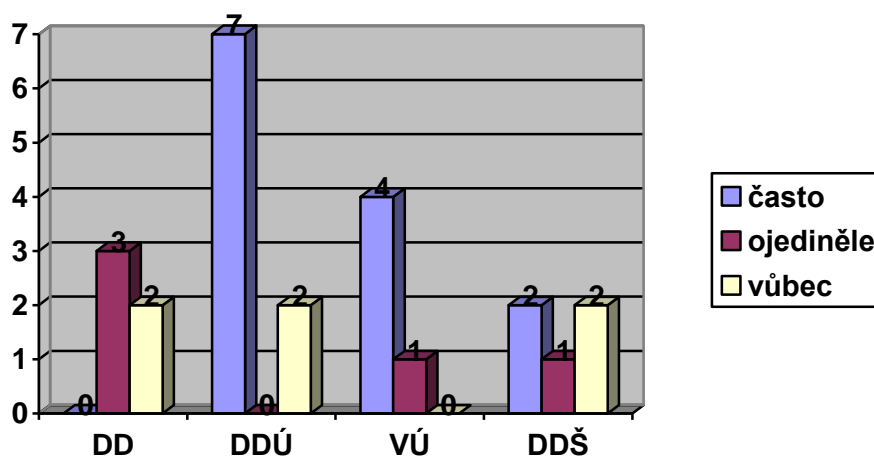
Graf č. 11

Co se týče útěků, nejméně se s nimi setkáváme v DD, naopak často v ostatních zařízeních. Ve VÚ a DDŠ je označili shodně všichni dotazovaní.

8. záškoláctví

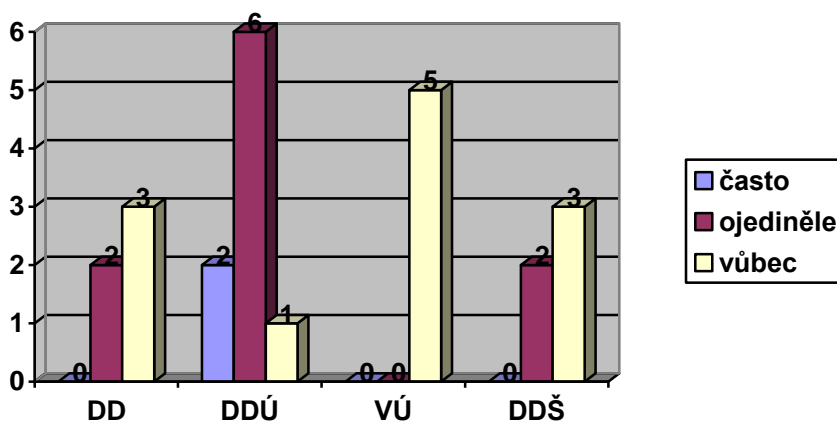
Graf č. 12

Co se týče záškoláctví, kromě DD, kde se objevuje pouze ojediněle, se vyskytuje v DDÚ, VÚ a DDŠ poměrně často. Vysvětlují si to tím, že dotazovaní z DDÚ, VÚ a DDŠ označili tento jev jako častý či ojedinělý v 15 případech proto, že právě záškoláctví bývá jedním z častých důvodů, proč bylo dítě umístěno v některém z těchto zařízení, a ne proto, že by se děti záškoláctví dopouštěly přímo v zařízení.

9. poruchy příjmu potravy

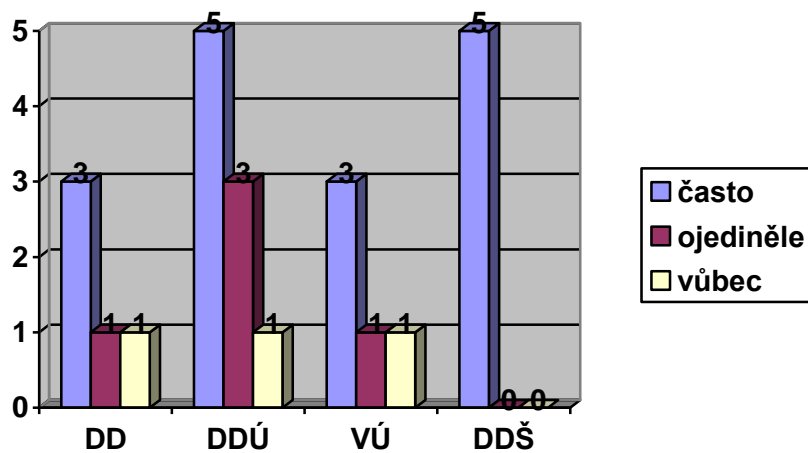
Graf č. 13

Poruchy příjmu potravy se vyskytují pouze ojediněle jak v DD, DDÚ a DDŠ. Ve VÚ všichni shodně uvedli, že s tímto rizikovým projevem se dosud nesetkali.

10. vandalismus

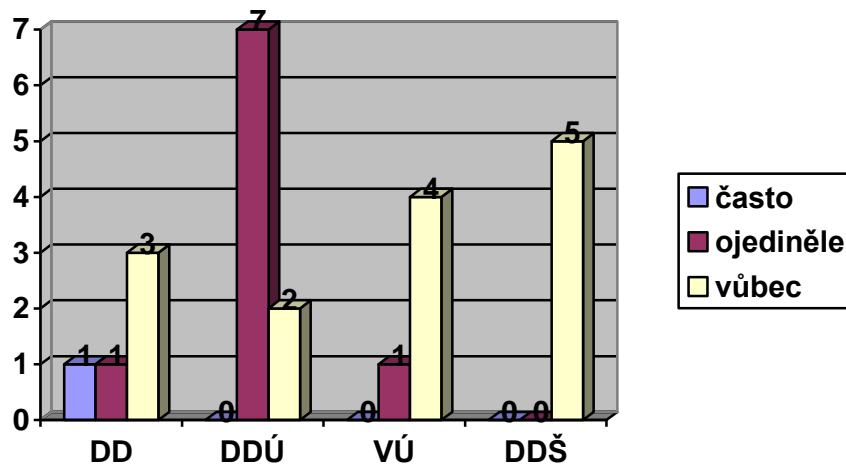
Graf č. 14

Podle mého očekávání se vandalismus objevuje často, z celkového počtu dotazovaných jich 16 uvedlo jako častý jev, pouze 3 se s vandalismem ve své praxi dosud nesetkali.

11. patologické hráčství

Graf č. 15

Patologické hráčství se téměř nevyskytuje, pouze ojediněle, nejvíce však v DDÚ. U této kategorie si nejsem jista, zda je dotazovaní nezaměnili za virtuální drogy.

Otázka č. 4

Jaké možnosti máte při řešení těchto rizikových faktorů?

- A) 12 dotazovaných uvedlo, že možnosti jsou dané vnitřním řádem (někteří je vypsalí).
B) 2 dotazovaní odpověděli, že možnostmi řešení jsou diskuze, besedy a filmy.
C) 10 dotazovaných k možnostem daným zákonem a vnitřním řádem uvedli ještě následující možnosti:

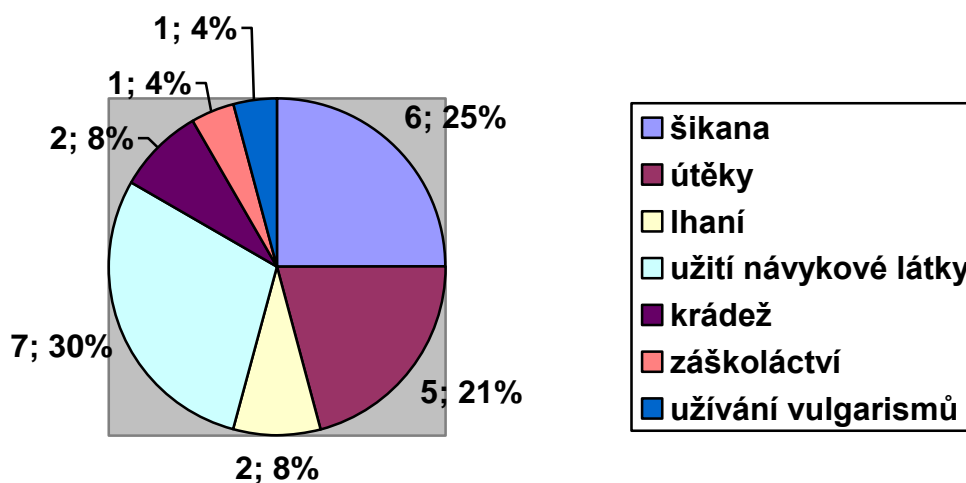
- řešení s psychologem a etopedem
- individuální úkoly
- komunitní setkání
- snaha vytvořit klientům takové podmínky pro život, aby nehledali únik z tohoto prostředí
- rozvoj tělesných, duševních a citových schopností a dovedností
- prevence nudy – socializační a resocializační programy
- alternativní pracovní činnosti
- výchovné působení založené na pozitivních vztazích s klienty
- prožitková terapie, arteterapie, muzikoterapie
- individuální a skupinové terapie
- se všemi neustále komunikovat a vysvětlovat, hovořit o problémech
- nácvik jiných způsobů jednání

Jak je patrné, možností řešení rizikových projevů chování je mnohem více, než uvádí zákon.

Otázka č. 5

Uved'te konkrétní případ problému a jeho řešení:

Graf č. 15

Jak vyplývá z grafu, nejčastěji dotazovaní uvedli případ užití návykové látky, a to v 7 případech, a šikany v 6 případech.

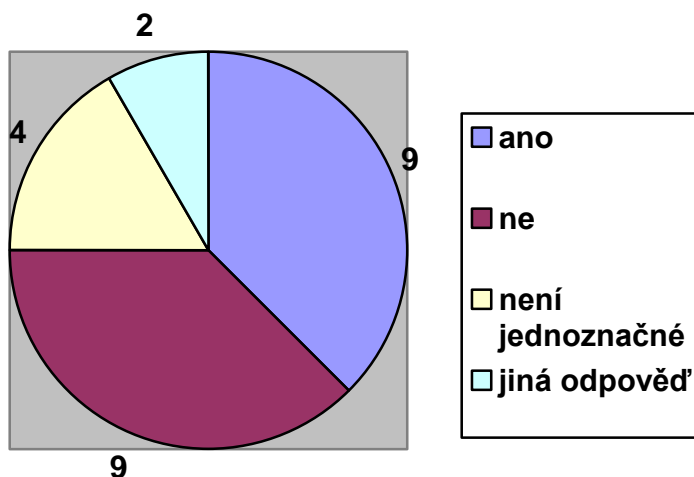
Co se týče řešení jednotlivých problémů, dotazovaní uvádějí následující:

- užívání vulgarismů = zkrácena večerka o hodinu
- záškoláctví = individuální pohovor
- lhaní = omezení oblíbené činnosti, individuální pohovor
- útěk = individuální pohovor a následné omezení výhod (čerpání volných vycházek, odměnové akce, snížení kapesného na minimum)
- krádež = individuální pohovor, uhrazení možné částky, omluva
- užití návykové látky = individuální pohovor, vyhodnocení celé situace ve skupině, omezení vycházek, snížení kapesného
- šikana = omezení výhod, přeřazení do jiné skupiny, přeřazení do jiného zařízení, opakované vysvětlování, co je šikana

Otázka č. 6

Myslíte si, že vaše možnosti při řešení rizikového chování jsou dostačující a účinné?

Graf č. 16

Z grafického znázornění vyplývá, že pro 9 dotazovaných jsou možnosti řešení dostačující, pro 9 dotazovaných nedostačující. Pro 4 dotazované není odpověď jednoznačná, neboť záleží na okolnostech případu. 1 dotazovaný neodpověděl. 1 odpověď zněla: s ohledem na zákonné možnosti ano, s ohledem na reálnou účinnost ne vždy.

Otázka č. 7

Pokud si myslíte, že účinné nejsou, jaké změny byste navrhovali?

U této otázky jsem předpokládala, že ti, co odpoví, že možnosti řešení rizikových projevů chování jsou nedostatečné, navrhnou možné změny, které by podle jejich mínění byly účinné. Na tuto otázku odpovědělo 10 dotazovaných.

A zde jsou odpovědi a navrhované změny:

- 1) maximální podpora a další vzdělávání pedagogického personálu, supervize, možnosti psychohygieny
- 2) bez komentáře, protože omezují lidská práva
- 3) širší a rychlejší možnosti sankcí, v případě opakovaných větších přestupků rychlé řešení DDÚ, přemístění, lepší spolupráce s nadřízenými a OSPOD

- 4) více individuální práce s klientem, jejich osobnostně sociální výcvik, odborné zařízení následné péče pro klienty
- 5) změna zákona
- 6) rozšíření pravomocí
- 7) přemístění dítěte do jiného zařízení
- 8) někteří navrhovatelé zákonů ani neviděli taková zařízení, těžko pak rozhodovat
- 9) důsledné dlouhodobé a jednotné působení na jednotlivce s možností následného dohledu a poradenství
- 10) důsledné vedení klientů i v domácím prostředí, intenzivnější práce s rodinou klienta

9.3 OVĚŘENÍ PŘEDPOKLADŮ

Jak je patrné z grafických znázornění, výskyt rizikových projevů chování se téměř neliší v jednotlivých školských zařízeních ústavní péče, čímž se potvrdil předpoklad P1. Patrný rozdíl je pouze u sexuálního zneužívání, které je častěji uvedeno ve VÚ a DDÚ, dále záškoláctví, které se téměř nevyskytuje v DD, zatímco v ostatních zařízeních je jevem poměrně častým.

Jak vyplývá z grafů, ve zvýšené míře se objevuje užívání návykových látek, a to ve všech typech zařízení, což potvrzuje předpoklad P2, pouze virtuální drogy se objevují méně často, než jsem předpokládala. Největším problémem je opravdu lhaní, šikana, vandalismus a útěky, opět podle předpokladu P2, řadí se ale k tomu ještě krádeže, o nichž jsem předpokládala, že se objevují pouze ve zvýšené míře.

Poruchy příjmu potravy a patologické hráčství se opravdu vyskytují pouze ojediněle, což potvrzuje předpoklad P3, ale sexuální zneužívání se vyskytuje častěji, než jsem předpokládala. Zejména ve VÚ a také DDÚ.

Všichni dotazovaní, až na dvě výjimky, potvrdili předpoklad P4, a to že možnosti řešení rizikových projevů jsou dané zákonem a vnitřním řádem. Pouze 2 dotazovaní uvedli jako možné řešení pouze „besedy, filmy, diskuze“. Někteří se spokojili jen se stručnou odpovědí, další dotazovaní naopak všechna opatření ve výchově rozepsali.

Za nedostatečné a neúčinné možnosti řešení rizikových projevů chování považuje 9 dotazovaných, což nepotvrzuje předpoklad P5, kde jsem předpokládala polovinu zúčastněných, tedy 12.

4 dotazovaní odpověděli, že možnosti řešení nejsou jednoznačné, neboť závisí na individuálním případě a pro 9 dotazovaných jsou možnosti dostačující. Všichni dotazovaní, kteří nepovažují možnosti řešení za dostačující, uvedli návrhy možných změn, ale bohužel spíše obecného charakteru (např. změna zákona). Očekávala jsem konkrétnější návrhy.

ZÁVĚR

Ve své bakalářské práci jsem se snažila zmapovat, s jakými rizikovými projevy chování se setkávají pracovníci školských zařízení ústavní péče, jaké prostředky mají k jejich řešení a zda jsou dostačující a účinná.

V kapitole o rodině jsem popsala nejen základní funkce, ale také funkčnost rodiny abych osvětlila, proč se vlastně dítě dostává do náhradní výchovné péče.

Ve druhé kapitole jsem přiblížila systém ústavní výchovy v ČR a také její právní zakotvení.

Třetí kapitola se věnovala jednomu z hlavních témat, a to jsou jednotlivé projevy rizikového chování, tak jak jsou uvedeny v metodickém pokynu MŠMT. Blíže jsem popisovala ty, které se častěji vyskytují v zařízeních ústavní péče.

V kapitole s názvem „Kázeňské prostředky“ jsem popsala základní prostředky, které slouží k řešení rizikových projevů a z kterých poté vycházejí opatření ve výchově stanovené zákonem, o čemž pojednává kapitola pátá.

V dalších kapitolách jsem charakterizovala konkrétní zařízení ústavní péče, jimiž jsou Dětský domov Staňkov, Diagnostický ústav Plzeň a Výchovný ústav a Dětský domov se školou Hostouň. Stručně jsem popsala jejich historii, současnost a opatření ve výchově.

V poslední kapitole jsem se zabývala praktickou částí – šetřením o rizikových projevech chování a možnostech řešení, které mají pedagogičtí pracovníci k dispozici. Zvažovala jsem použít metodu rozhovoru, nakonec jsem ale zvolila dotazník, zejména pro jeho anonymitu.

Téma rizikového chování jsem si vybrala z důvodu, že pracuji v dětském domově a svoje poznatky teď budu směřovat především k dětskému domovu, nicméně situace v ostatních zařízeních je velmi podobná. Musím si položit otázku, zda je vůbec nutné děti umístěné mimo rodinu trestat? Vždyť samotný fakt, že jsou „odebrány“ z rodiny je pro mnohé z nich velkým trestem. Ale děti k nám přicházejí z rodin, ve kterých „něco“ selhalo. Pokud se jedná o děti starší, mívají často zkušenosti právě s výše popsáním rizikovým chováním. Nemohou za to, naučily se to v prostředí, které jim mělo vytvořit bezpečí a jistotu. Snahou nás, pedagogů, by mělo být toto chování změnit. Jednou

z možností, jak je změnit, jsou právě opatření ve výchově a s tím spojená odměna a trest. Tato opatření jsou samozřejmě velmi důležitá, pomáhají nám k tomu, aby děti začaly respektovat určitá pravidla, aby poznaly tolik důležité hranice. Nejsem ale zastáncem dlouhodobých omezení, např. „nemáš uklizeno, nebudeš týden chodit na osobní volno“. Měli bychom dát dítěti šanci každý den, aby mohlo své jednání a chování změnit. To znamená např. „půjdeš dnes ven, ale až budeš mít pořádek ve věcech“. Nezbytná je samozřejmě důslednost a dobrá spolupráce mezi kolegy. Tato opatření jsou účinná spíše v „běžných“ povinnostech dětí, ale závažnější rizikové chování moc neřeší. Pokud dítě např. kouří, omezení se míjejí účinkem. Máme sice možnost omezit kapesné, ale dítě si cigarety stejně opatří, pokud kouřit chce. Můžeme mu omezit osobní volno, ale příležitosti se nabízejí i při cestě do školy a ze školy. Můžeme dát návrh na přemístění do jiného zařízení, ale to problém kouření stejně neodstraní. Když dítě něco ukradne, týdenní omezení osobního volna jej zcela jistě nepřesvědčí o tom, že se to nedělá. Zde je vhodné volit metody jiné, např. metodu přirozeného či logického důsledku. Pokud dítě bude muset škodu nahradit, ukradenou věc vrátit a ještě se omluvit, jistě to bude mít větší účinnost než předešlý příklad.

Je důležité dětem neustále vysvětlovat, že nemají pouze svá práva (která děti z DD, DDÚ, VÚ a DDS velice dobře znají), ale též své povinnosti. Je důležité je naučit, že mají sice právo „se rozhodnout“, ale vyplývá z toho také „nést důsledky“ svého rozhodnutí, přijmout za „své rozhodnutí“ zodpovědnost. Je také důležité dát dítěti dostatek času, aby mohlo své chování změnit. Je důležité jít osobním příkladem. Je důležité nedat dítěti moc příležitostí ke „špatnému“ chování, tím mám na mysli především to, že nesmíme dát dětem prostor k nudě.

Odměny a tresty jsou nezbytné, musíme mít ale na paměti, že mohou v konečném důsledku zanechat mnoho špatného, pokud se jich užívá nepřiměřeně. Mohou například v dětech utvrdit dojem, že „za mnoho nestojí“, že jsou „špatné“ (tento pocit si v mnoha případech přináší již domova). Mohou se naučit, že chovat se „správně“ je výhodné, protože za to budou odměněny.

Zhruba polovina dotazovaných pedagogů uvedla, že opatření ve výchově jsou dostačující, pro druhou polovinu naopak nejsou. Je to tedy záležitost značně subjektivní a podle mého názoru spočívá v přístupu pedagoga. Pokud někteří z nich vidí jako „problémové chování“ např. neuklizené osobní věci a je nutno dítě kvůli tomu trestat, pak i sebestřísnější opatření nebudou dostačující.

Opatření ve výchově, tak jak jsou nastaveny zákonem a z něj vyplývajícím vnitřním řádem jsou tedy podle mého mínění dostačující. Jen se musí vědět, jak a kdy je používat.

POUŽITÁ LITERATURA:

- BENDL, S. *Jak předcházet nekázni aneb kázeňské prostředky*. Praha: ISV, 2004. ISBN 80-86642-14-3.
- BENDL, S. *Prevence a řešení šikany ve škole*. Praha: ISV, 2003. ISBN 80-86642-08-9.
- ČÁP, J., MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-463-X.
- DUNOVSKÝ, J. *Sociální pediatrie*. Praha: Grada, 1999. ISBN 80-7169-254-9.
- FISCHER, S., ŠKODA, J. *Sociální patologie*. Praha: Grada publishing, 2009. ISBN 978-80-247-2781-3.
- FISCHER, S., ŠKODA, J. *Základy speciální pedagogiky*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 2007, ISBN 978-80-7044-855-7.
- HELUS, Z. *Sociální psychologie pro pedagogy*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1168-3.
- KOPŘIVA, P. a spol. *Respektovat a být respektován*. Kroměříž: Spirála, 2008. ISBN 978-80-904030-0-0.
- MARÁDOVÁ, E. *Prevence závislostí*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006. ISBN 80-86991-70-9.
- MATĚJČEK, Z. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál, 1994. ISBN 80-85282-83-6.
- MATĚJČEK, Z. *Po dobrém nebo po zlém?*. Praha: Portál, 1994. ISBN 80-7178-486-9.
- MATOUŠEK, O., PAZLAROVÁ, H. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-739-8.
- MÜHLPACHR, P. *Sociopatologie*. Brno: Masarykova univerzita, 2008. ISBN 978-80-210-4550-7
- NEŠPOR, K. *Návykové chování a závislost*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178- 432 -x

- PEŠATOVÁ, I. *Vybrané kapitoly z etopedie*. Liberec: Technická univerzita, 2003.
ISBN 80-7083-750-0 80-86642-18-6.
- POKORNÝ, V., TELCOVÁ, J., TOMKO, A. *Prevence sociálně patologických jevů*.
Brno: Ústav psychologického poradenství a diagnostiky, 2003.
ISBN 80-86568-04-0.
- POUL, M. *Systém odměn a trestů v dětském domově ve Staňkově*. Závěrečná práce,
ZČU Plzeň. 2007.
- RHEINWALDOVÁ, E. *Rodičovství není pro každého*. Praha: Motto, 1992.
ISBN 80-901338-4-3.
- SEVERE, S. *Co dělat, aby se vaše děti správně chovaly*. Praha: Portál, 2007.
ISBN 978-7367-324-6.
- VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I*. Praha: Karolinum, 2008.
ISBN 978-80-246-0956-0.

INTERNETOVÉ ZDROJE:

ZÁKON č. 94/1963 Sb., o rodině. Portál veřejné správy ČR, dostupné na <http://portal.gov.cz>

ZÁKON č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, dostupné na <http://portal.gov.cz>

ZÁKON č. 109/2002Sb., o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, dostupné na <http://www.msmt.cz>

www.alkoholismus.wz.cz

www.mpsv.cz

www.pestouni.cz

www.icm.cz

www.dduplzen.cz

www.odvykani-koureni.cz/rizika-koureni

www.mpsv.cz [online]. 2005[cit. 2011-10-24]. *Národní koncepce rodinné politiky*. Dostupné z WWW <http://www.mpsv.cz/files/clanky/2125/koncepce_rodina.pdf .

www.msmt.cz [online]. 2009[cit. 2010-11-26]. *Národní akční plán k transformaci a sjednocení systému péče o děti*. Dostupný z WWW < <http://www.msmt.cz/socialni-programy/narodni-akcni-plan-k-transformaci-a-sjednoceni-systemu-pece> >

DALŠÍ ZDROJE:

Kroniky DD Staňkov, DDÚ Plzeň a VÚ Hostouň

Vnitřní řady DD, DDÚ a VÚ

PŘÍLOHA 1. - DOTAZNÍK

- 1) Jste muž x žena ve věkové kategorii 20 – 30
30- 40
40 – 50
50 a více
- 2) Délka pedagogické praxe, z toho v DD(DDÚ, DDŠ, VÚ).....
- 3) S jakými rizikovými faktory chování se ve své praxi setkáváte:

	často	ojedinele	vůbec
Užívání návykových látek			
Virtuální drogy			
Sexuální zneužívání			
Šikana, rasismus			
Krádeže			
Lhaní			
Útěky			
Záškoláctví			
Poruchy příjmu potravy			
Vandalismus			
Patologické hráčství			

- 4) Jaké možnosti (podle zákona a podle vnitřního řádu vašeho zařízení) máte při řešení těchto rizikových faktorů?

- 5) Uved'te prosím konkrétní případ problému a jeho řešení....

6) Myslíte si, že vaše možnosti při řešení rizikového chování jsou dostačující a účinné?

7) Pokud si myslíte, zda dostačující a účinné nejsou, jaké změny byste navrhoval (a)?

PŘÍLOHA 2. POHLED DĚTÍ NA TRESTY A ODMĚNY

Jana, 14 let:

„Trestem je pro mě zákaz OV, ale největším trestem je pro mě, že ztratím důvěru.“

„Za největší odměnu považuji peněžní odměnu.“

„Když dostanu odměnu, v tu chvíli se cítím pyšná sama na sebe.“

„Nejvíce dostávám tresty za povídání v jídelně a za to, že se nepřevlékám do domácího oblečení, když přijdu zvenku.“

Petra, 14 let:

„Největším trestem je pro mě zákaz OV.“

„Největší odměnou je pro mě to, když mě někdo pochválí.“

„Nejvíce dostávám tresty za nepořádek v osobních věcech.“

Pavel, 13 let:

„Trestem je pro mě zákaz PC, odměnou je pro mě pochvala.“

„Když mi strejda uloží trest, tak se stydím.“

Soňa, 12 let:

„Největší odměnou je pro mě pochvala.“

„Když dostanu trest, tak se cítím špatně.“

Bořek, 11 let:

„Největší odměnou je pro mě pochvala.“

„Když dostanu trest, tak jsem naštvaný, ale někdy mi to patří.“

A pro zajímavost uvedu část rozhovoru s paní Bertou, která pobývala v sirotčinci ve Staňkově v letech 1930 – 1945 :

Kolik Vám bylo let, když jste přišla do sirotčince?

„Byla jsem malinká, bylo mi pět let.“

Jestli tomu správně rozumím, tak Vy jste si v sirotčinci vydělávali práci na jeho provoz?

„Jo jo, tak to bylo. Když jsme přišli ze školy, šli jsme do prádelny prát prádlo a taky jsme chodili do lesa na borůvky. Hodně jsme jich prodali a co nám zbylo, taj jsme se sestrou Gabrielou udělali koláče, na to jsme se moc těšili.“

Když jste pořád tak pracovali, dostali jste za odměnu třeba nějaké peníze?

„Kdepak, to my jsme vůbec neměli. Peníze měly jen sestry, a ty koupily, co bylo v sirotčinci potřeba, hlavně jídlo.“

Můžete mi prosím říct, jak vůbec vypadal tehdejší jídelníček, vzpomenete si?

„Byly to hlavně brambory a chleba. Někdy to bylo i máslo, když jsme je dostali od sedláka.“

Od jakého sedláka?

„No přeci po škole jsme museli chodit pomáhat sedlákovi. Ten nás honil! Pomáhali jsme na poli a s dobyt看kem. Ten nám asi peníze nedával, jenom nějaké brambory, trochu másla a možná někdy nějaká vajíčka, už to ani nevím. Hodně na nás křičel.“

Křičely na Vás také sestry?

„Ne, jen trochu, když jsme něco provedli.“

A jak Vás potom potrestaly, když jste provedli něco špatného?

„Museli jsme klečct v rohu, nebo nám dali rákoskou přes ruce nebo přes zadek. Přes ruce to docela bolelo.“

Jinak než rákoskou Vás sestry netrestaly a neodjímalý Vám třeba jídlo?

„Ne, to vůbec ne. Dostali jsme rákoskou, nebo jsme se museli jít pomodlit do kaple.“

Na otázku „**Jaké v té době dostávaly děti v sirotčinci odměny?**“ paní Houdková nedovedla odpovědět. Po dlouhé odmlce, kdy na paní Houdkové bylo poznat, že se ve svých myšlenkách ponořila někam hluboko do svých vzpomínek, mi řekla, že bylo pro ni moc hezké, když na Vánoce přišla do sirotčince paní hraběnka a přinesla dětem nějaké cukroví a hračky. A ona byla velmi šťastná, když na ni přišla mezi spousty dětí řada a paní hraběnka ji pohladila nebo vzala za ruku a vložila jí do ní nějakou sladkost.

(Poul, 2007, str. 23)